

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Факультет гуманітарно-педагогічний

УДК 341.174(4):341.23/.32

Декан гуманітарно-педагогічного
факультету

Савицька І.М.

Завідувач кафедри Міжнародних
відносин і суспільних наук

Шевчук О.В.

Д
Ж

” _____ 2022р.

“ ____ ” _____ 2022р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ
ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Спеціальність 291 «Міжнародні відносини,
Освітня програма Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми
Доктор політичних наук, доцент

Макаренко Л.П.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

Кандидат юридичних наук, доцент _____ Харчук О.О.

Виконав

Межеріцький Б.В.

КИЇВ – 2022

ЗМІСТ

І П
ВСТУП.....4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

І

ІІ П
Висновки до розділу 1.....19

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

І П
1. Конвенційна складова європейської системи і оборони.....21
2.2. Інституційна складова європейської системи і оборони 24
2.3. Цивільно-військова складова безпеки і оборони Європейського Союзу у відносинах з іншими державами.....32
Висновки до розділу 2.....35

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

І П
3.1. Парадигма подальшого розвитку безпеки і оборони країн-членів Європейського Союзу.....42

Висновки до розділу 3.....71

ВИСНОВКИ.....73

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ.....75

І П
Б
Р
е

з

І П
у
л
Б

т

а

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НУБІП України

ВВП - Валовий внутрішній продукт

ВКЕС - Військовий комітет Європейського Союзу

НУБІП України

ЗМІ - Засоби масової інформації

ЗЄС - Західноєвропейський Союз

ЄОА - Європейське оборонне агентство

ЄОЕС - Європейська організація економічного співробітництва

НУБІП України

ЄПС - Європейська політика сусідства

ЄС - Європейський Союз

ІКТ - Інформаційно-комунікаційні технології

КМЕС - Консультативна Місія Європейського Союзу

КПОУ - Координатор проєктів ОБСЄ в Україні

НУБІП України

КПБ - Комітет з політики та безпеки

МВФ - Міжнародний валютний фонд

НБСЄ - Нарада з безпеки та співробітництва в Європі

ОЕСР - Організація економічного співробітництва та розвитку

НУБІП України

ПА - Парламентська асамблея

РФ - Російська Федерація

УА - Угода про асоціацію України з ЄС

СВПД - Спільний всеохопний план дій

СЗППБ - Спільна зовнішня політика та політика безпеки

НУБІП України

США - Сполучені Штати Америки

ФРН - Федеративна Республіка Німеччина

ЦСЄ - Центральна і Східна Європа

НУБІП України

НУБІП України

ВСТУП

Актуальність дослідження. Безпека є фундаментальною умовою політичної та соціальної стабільності будь-якого суспільства. Вона гарантує рамкові умови, в яких культура, торгівля та економіка можуть розвиватися в першу чергу.

Без безпеки ані держава, ані суспільство не здатні повністю формувати буття. Без них не буде процвітаючої економіки, робочих місць чи процвітання. Таким чином, питання внутрішньої та зовнішньої безпеки безпосередньо впливають на німецьку економіку. Вони впливають, прямо чи опосередковано, на кожну компанію, незалежно від галузі та розміру.

У демократичних державах, зрештою, завжди йдеться про безпеку громадян, тобто гарантування їхньої свободи вести самостійне та гідне життя. Але для того, щоб гарантувати цю свободу, повинні функціонувати соціальні та державні інститути. Тому під безпекою часто розуміють безпеку держави в умовах територіальної цілісності та політичного самовизначення. Зрештою, безпека держави завжди на службі безпеки людини. Однак це не закінчується державними кордонами. Окрім власних безпосередніх інтересів, демократичні держави (та їхні суспільства) несуть певну відповідальність за благополуччя людей, які цього потребують.

Міжнародна та національна безпека еволюціонують під впливом багатьох чинників, що особливо помітно в епоху глобалізаційних процесів. Це підтверджує потребу в удосконаленні правової системи регулювання окреслених процесів в умовах сьогодення.

Проблеми безпеки та оборони держав вивчались такими вченими: Вовк О.О. [84], Гайдай Д. [52], Гребенюк М. [30], Пошедін О. [30], Заворітня Г.П. [29], Ліпкан В.А. [82], І. Климпуш-Цинцадзе [76], Максименко [67], Настюк В.Я. [85], Филичук В.Г. [12], Проєкурня О.М. [19], Сидорук Т.В., Ситник Р.П.

[81], Хидько М. [77], Чуйко З. Д. [83], Шейко Ю. [74], Янчук А. О. [11], а також зарубіжні Ральф Клем [60], Рей Фінч [60], Ліз Слай [61], Симеон Джанков [62], Грем Еллісон та Брік Шмідт [52], Б. Поузен [36, 38, 46], Роберт Рай [50] та іншими. Однак, незважаючи на проведені численні дослідження, питання ефективності зовнішньої політики, державної безпеки та оборони країн продовжують бути актуальними і потребують детального розгляду.

Мета і завдання дослідження. Мета магістерської роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі процесів, що відбуваються в різних сферах суспільного життя, для формування виваженої державної політики у сфері національної безпеки та оборони та розробка механізмів їх реалізації.

Для досягнення визначеної мети були поставлені такі завдання:

- узагальнити підходи до визначення основних понять безпеки та оборони;
- охарактеризувати сучасний стан безпеки та оборони країн-членів Європейського Союзу;
- дослідити організаційну структуру системи управління національною безпекою країн-членів Європейського Союзу;
- дослідити проблеми організації взаємодії елементів національної безпеки, конвенційна складова європейської системи і оборони, інституційна складова європейської системи і оборони та цивільно-військова складова;
- з'ясувати проблемні питання в сфері безпеки і оборони країн-членів Європейського Союзу;
- дослідити особливості безпекової політики України як частини складової Європейської безпеки;
- розглянути перспективи подальшого розвитку партнерства України з Європейським Союзом у безпековій сфері.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають під час державної політики у сфері національної безпеки та оборони.

Предмет дослідження – процес удосконалення безпекової сфери зовнішньої політики країн-членів Європейського Союзу.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових та спеціально-наукових методів, зокрема, аналізу, синтезу, дедукції, індукції, абстрагування, узагальнення, системний та структурно-функціональний, порівняльно-правовий, формально-юридичний.

Використання методів аналізу, синтезу, системного та структурно-функціонального методів дало змогу дослідити основні складові безпеки та оборони країн. Застосування структурно-функціонального методу сприяло всебічному дослідженню конституційно-правових відносин, які виникають і здійснюються в процесі забезпечення державної безпеки та оборони. За

допомогою порівняльно-правового методу встановлено схожість (подібність) та відмінність державного врегулювання безпеки і оборони України та безпеки країни Європейського Союзу.

Структура та обсяг дипломної роботи. Робота складається із переліку скорочень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, трьох вистовків до розділів та загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 86 (вісімдесят шість) сторінок. Список використаних джерел складається із 81 (вісімдесят одного) найменування.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОЗНАКИ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ ТА

ОБОРОНИ

1.1. Безпека і оборона як єдиний елемент політики європейського Союзу

Система міжнародних відносин сьогодні переживає гостру кризу. Широкий спектр безпекових загроз та викликів ставить під сумнів здатність таких традиційних інструментів безпекової політики, як військове партнерство та інтеграція (наприклад – у форматі євроатлантичної системи колективної безпеки) виконувати свої завдання. Це, у свою чергу, посилює увагу до альтернативних концепцій безпекової політики.

Концепція нейтралітету, яка має давню історію, є одним з таких варіантів.

Сам принцип нейтралітету в міжнародному праві визначається як неучасть у війні в разі її початку та неприєднання до військових блоків в мирний час. Менш радикальним підходом є політика позаблоковості, яка передбачає неучасть країни у військових союзах, втім – не забороняє їй укласти оборонні угоди з іншими державами, а її військовим – брати участь в миротворчих операціях. В сучасних умовах глобалізації та поглибленої інтеграції ці підходи дуже часто зміщуються.

Ми розуміємо, що безпека – це багатоголосне слово та поняття, неоднозначне як за обсягом, так і за визначенням. Національна безпека, у поширеній думці, – це особиста безпека. Але яке відношення це має до забезпечення безпеки імперії, яка керує понад 800 військовими базами щонайменше в 63 країнах, володіє фактичною монополією на зброю масового знищення та бере участь у військових діях (не включаючи таємні операції) у понад 30 країнах з 2012 року? [3]. Якщо сама «батьківщина» зазнає нападу, як це було 11 вересня 2001 року, це, очевидно, пов'язано з насильством, яке її війська та союзники за кордоном регулярно вчиняють проти некерованих суб'єктів, а також із величезною політичною діяльністю імперії, економічний

і культурний вплив на бажаючих і не бажаючих людей по всьому світу. Проте ідеологія національної безпеки використовується для виправдання не лише захисту від нападів на батьківщину, але й прихованих і відкритих військових дій проти бунтівних «тубільців», єдиним гріхом яких є опір домінуванню США та їхніх імперських союзників. Наслідком цього є скасування кордону між національною безпекою в традиційному розумінні – тобто захистом оточеної батьківщини – та імперською безпекою, яка є слабо замаскованою формою агресії проти батьківщин інших народів.

Реальність імперії, на наш погляд, дає змогу розплутати описані раніше інтелектуальні вузли та окреслити відносно чіткий і прямий зв'язок між безпекою держави та безпекою людини. У тій мірі, в якій державна безпека передбачає захист населення, яке проживає на визначеній території, від неспровокованих військових нападів, вона продовжуватиме відігравати роль у міжнародному порядку, який регулюється нормами безпеки людини. Те, що Йохан Галтунг назвав «оборонним захистом», безумовно, узгоджується з безпекою людини і навіть може вважатися «додатковим» до неї [4].

У більш широкому сенсі державна безпека охоплює інші форми силових дій проти передбачуваних загроз – наприклад, дипломатичний та економічний тиск – а також додаткові мотиви для дій, як-от захист нібито національних інтересів чи цінностей. Незважаючи на це, фундаментальні припущення тих, хто використовує цей термін, є державо-центричними та, з точки зору політичної філософії, реалістичними. Вважається, що національна держава є основним актором, а її громадяни та союзники – головним об'єктом занепокоєння. Їхній захист від безпосередніх загроз є основним мотивом для дій, і застосування сили для їх захисту однозначно схвалено [5].

Одним із наслідків державо-центричної позиції є те, що державна безпека стає вищою доктриною, оскільки національні держави, керовані «реалістичними» мотивами максимізації власної влади, зазвичай застосовуватимуть норми людської безпеки лише в тій мірі, в якій вони узгоджуються з цією стратегічною метою. З цієї точки зору, безпека людини

стає зручним, хоча й незначним, доповненням до традиційної практики національної безпеки, а взаємодоповнюваність стає евфемізмом державного верховенства. Навіть жорсткі реалії можуть оцінити важливість доповнення військових зусиль для просування інтересів нації інструментами «м'якої сили», які відстоюють деякі радники, для того, щоб успішніше діяти на полі бою та представляти націоналізм чи імперіалізм із людським обличчям».

Закріпленню в законодавстві про національну безпеку дефініції певного безпекового явища передують її теоретичне обґрунтування, формулювання та введення в юридичний науковий обіг. Ключовим для розуміння необхідності різних підходів до визначення цих явищ є те, що категорію «національна безпека» відносять до міждисциплінарних [6, с. 21] чи інтегративних понять [7, с. 16], що використовуються у досить широкому колі наук – юридичних, економічних, математичних, військових, політології, теорії міжнародних відносин, конфліктології, спеціальних оперативних дисциплінах. Наведений перелік, зрозуміло, не претендує на вичерпність, тому варто погодитися з твердженням, що національна безпека України є багатогранним, багатоаспектним, системним явищем [8, с. 4].

Передусім зазначимо, що загальним для доктринального визначення «державної безпеки» є те, що вона є компонентом (видом) категорії «національна безпека» та співвідноситься з нею як окреме й загальне. Наприклад, О. Вовк пише, що державна безпека – це складова частина національної безпеки, стан захищеності державної влади, суверенітету, територіальної цілісності, громадської злагоди, що забезпечується діяльністю державних органів як законодавчо, так і реально [9, с. 47].

В. Настюк вважає державну безпеку системою загальних та спеціальних заходів, які забезпечують надійне та стабільне існування держави як політичної організації всього суспільства, а також забезпечує її захист від реальних і потенційних загроз (ризиків) зовнішнього та внутрішнього характеру, які здатні завдати шкоди її нормальному функціонуванню [10, с.

На думку А. Янчука, державна безпека – це форма (вид) забезпечення національної безпеки, яка реалізується державними інститутами з використанням розвідувальної, контррозвідувальної та оперативно-розшукової діяльності з метою охорони та захисту державного суверенітету, незалежності, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України, її державного управління та національних інтересів від зовнішніх і внутрішніх загроз з боку спеціальних служб іноземних держав, організованих злочинних угруповань, окремих осіб і протидії скоєнню кримінальних корупційних правопорушень, які становлять загрозу національній безпеці України [11, с. 351].

В. Пилипчук обґрунтовує, що державна безпека – це захищеність державного суверенітету, конституційного ладу, територіальної цілісності, економічного, науково-технічного та оборонного потенціалу України від зовнішніх і внутрішніх загроз, розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організованих злочинних організацій, окремих груп та осіб на життєво-важливі інтереси України [12].

Хоча юридична енциклопедична література не містить поняття «державна безпека», національна безпека визначається як стан захищеності життєво-важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз [13, с. 210] або як система державних заходів, спрямованих на захист національних інтересів, гарантування безпеки особи, суспільства, держави від внутрішніх і зовнішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності [14, с. 53].

Особливість нормативного аспекту визначення поняття «державна безпека» зумовлена тим, що правові дефініції повинні прагнути до об'єднання у загальній та абстрактній формулі всі особливості юридичного поняття чи юридичного феномену [15, с. 162]. Їх потрібно розглядати не як норми права, а як особливі державно-владні приписи, які на відміну від наукових і повсякденних визначень є загальнообов'язковими під час тлумачення та

застосування положень нормативно-правових актів (далі - НПА) [16, ст. 8].

Результати проведеного лексико-юридичного аналізу свідчать, що визначення поняття «безпека» залежить від контексту нормативно-правового акту, в якому воно використовується:

1) захищеність – безпека виступає атрибутом об'єкта (системи, устаткування, процесу), його характеристикою, властивістю (здатністю) протистояти загрозі та не допускати небезпечних станів (ситуацій), не переходити в них;

2) стан захищеності – безпека виступає станом об'єкта (системи, процесу), у якому в межах припустимого ризику виключається можливість небезпечної події або настання її несприятливих наслідків;

3) забезпечення (дотримання норм) – безпеку характеризують визначені, передусім нормативно, умови діяльності (перебігу процесу), за яких унеможлиблюється (виключається) вплив на об'єкт несприятливих (небезпечних) подій та явищ;

4) комплекс заходів – безпека розглядається як система заходів, що забезпечують захист об'єкта від небезпеки (загроз) [17].

Європейський Союз офіційно затвердив Стратегічний компас у той час, коли ми спостерігаємо повернення війни в Європі. Він дає Європейському Союзу амбітний план дій щодо посилення безпеки та оборонної політики ЄС до 2030 року. Більш вороже середовище безпеки вимагає від нас значного стрибка вперед і збільшення нашої спроможності та готовності діяти, зміцнення нашої стійкості та інвестування більше та краще в наші оборонні можливості. Сила Союзу полягає в єдності, солідарності та рішучості. Метою Стратегічного компасу є зробити ЄС сильнішим і спроможнішим постачальником безпеки. ЄС повинен мати можливість захистити своїх громадян і зробити внесок у міжнародний мир і безпеку. Це особливо важливо в час, коли війна повернулася в Європу після невиправданої та неспровокованої російської агресії проти України, а також великих геополітичних зрушень. Цей Стратегічний компас посилить стратегічну

автономію ЄС і його здатність співпрацювати з партнерами для захисту своїх цінностей та інтересів [18].

ЄС є сильнішим і спроможнішим у сфері безпеки та оборони, сприяє позитивному розвитку глобальної та трансатлантичної безпеки та доповнює НАТО, яка залишається основою колективної оборони для своїх членів.

Стратегічний компас "надає спільну оцінку стратегічного середовища, в якому діє ЄС, а також загроз і викликів, з якими стикається Союз. У документі містяться конкретні та дієві пропозиції з дуже точним графіком реалізації, щоб покращити здатність ЄС діяти рішуче під час криз і захищати свою безпеку та

своїх громадян. Компас охоплює всі аспекти політики безпеки та оборони та побудований навколо чотирьох стовпів: діяти, інвестувати, партнерство та безпека" [18].

Щоб мати можливість діяти швидко та рішуче, коли вибухає криза, з партнерами, якщо це можливо, та самостійно, коли це необхідно, ЄС потрібно:

- створити потужний потенціал швидкого розгортання ЄС до 5000 військових для різних типів криз;

- бути готовим до розгортання 200 повністю оснащених експертів місії

CSDP протягом 30 днів, у тому числі в складних умовах;

- проводити регулярні бойові навчання на суші та на морі;

- посилити військову мобільність;

- зміцнити цивільні та військові місії та операції Спільної політики

оборони та безпеки ЄС, сприяючи швидкому та більш гнучкому процесу прийняття рішень, діючи більш надійно та забезпечуючи більшу фінансову солідарність,

- повною мірою використовувати Європейський фонд миру для підтримки партнерів.

Щоб зміцнити свою здатність передбачати, стримувати та реагувати на

поточні та швидко виникаючі загрози та виклики, а також захищати інтереси безпеки ЄС, ЄС необхідно:

- збільшити можливості аналізу розвідувальних даних;

- розробити Hybrid Toolbox і Response Teams, що об'єднують різні інструменти для виявлення та реагування на широкий спектр гібридних загроз;

- подальший розвиток Кібердипломатичного інструментарію та створення Політики кіберзахисту ЄС для кращої підготовки до кібератак і відповіді на них;

- розробити інструментарій маніпулювання іноземною інформацією та втручання;

- розробити Космічну стратегію безпеки та оборони Європейського Союзу;

- зміцнення ролі ЄС як гравця безпеки на морі.

Держави-члени взяли на себе зобов'язання значно збільшити свої видатки на оборону, щоб відповідати нашим спільним прагненням скоротити критичні розриви військового та цивільного потенціалу та зміцнити нашу європейську оборонну технологічну та промислову базу, ЄС потрібно здійснювати.

- обмін національним завданням щодо збільшення та покращення витрат на оборону відповідно до потреб нашої безпеки;

- забезпечувати додаткові стимули для держав-членів брати участь у спільному розвитку потенціалу та спільно інвестувати в стратегічні механізми та можливості наступного покоління для роботи на землі, на морі, у повітрі, у кіберсфері та в космосі;

- стимулювати оборонні технологічні інновації, щоб заповнити стратегічні прогалини та зменшити технологічну та промислову залежність.

Щоб протистояти спільним загрозам і викликам, ЄС:

- посилює співпрацю зі стратегічними партнерами, такими як НАТО, ООН та регіональними партнерами, включаючи ОБСЄ та Асоціацію держав Південно-Східної Азії - *АСЕАН* (від англ. Association of SouthEast Asian Nations);

- розвивати більш адаптоване двостороннє партнерство з країнами-однодумцями та стратегічними партнерами, такими як США, Канада, Норвегія, Великобританія, Японія та інші;

- розвивати індивідуальне партнерство на Західних Балканах, наших східних і південних сусідах, Африці, Азії та Латинській Америці, в тому числі шляхом посилення діалогу та співпраці, сприяння участі в місіях і операціях СПБО та підтримки розбудови потенціалу.

Оскільки зовнішня політика ЄС тяжіє до “нормативної влади”, а саме до встановлення нових стандартів міжнародних відносин, Європа опинилася у власній пастці: вона не мала змоги захищати миролюбні інтереси, не спираючись у тому числі на не м'які методи. Основне місце в цих нових стандартах посідають: розбудова миру, захист прав людини і демократія, свобода від страху і переслідувань. Концепція “мілітаризації” нормативної влади була запропонована Хав'єром Соланою, її підтримала збройна промисловість для формування військово-промислового комплексу Європи; було також створено Європейське оборонне агентство (далі - ЄОА) та Інститут безпекових досліджень. Одним з елементів цього процесу стала перша стратегія європейської безпеки під назвою “Безпечна Європа у кращому світі”, що вийшла 2003 року. Були названі основні загрози: тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, регіональні конфлікти, загроза державності та організована злочинність [19, 23].

Чому Європейський Союз вирішив зайнятися охоронним бізнесом? Барр Р. Позен пропонує одне пояснення - дуже велика сила Сполучених Штатів, держави та всі його наслідки для трансатлантичних відносин і глобальної політики. Це структурно-реалістичне пояснення. Не варто сперечатися з тим, що ЄС балансує проти передбачуваної неминучої загрози існуванню з боку Сполучених Штатів; натомість Барр Р. Позен стверджує, що ЄС готується самостійно вирішувати проблеми безпеки на периферії Європи та мати голос у врегулюванні більш віддалених питань безпеки, якщо вони виявляться цікавими [20]. Це робиться тому що європейці не вірять, що Сполучені Штати завжди будуть поруч із вирішенням безпекових проблем, і тому що багатьом європейцям ще не подобається, що Сполучені Штати вирішуватимуть ці проблеми. Вони хочуть інший варіант, і вони розуміють, що необхідна

військова сила, щоб мати такий вибір. ЄС урівноважує силу США, незважаючи на відносно низьку європейську уваженню про реальну пряму та неминучу загрозу, що виходить від США.

1.2. Структура безпеки і оборони країн європейського континенту: загальна характеристика

З кінця XX – поч. XXI ст. у формуванні системи європейської безпеки виявилися три ключові тенденції: формування системи європейської безпеки на базі НАТО, формування суто європейської безпеки на основі Європейського Союзу, конвергенція – об'єднання функцій ЄС та НАТО у формуванні європейської безпеки. Північноатлантичний Альянс прагне створити міцний мирний порядок в Європі як політичними, так і воєнними засобами. Ця тенденція залишається основною для політики НАТО у сфері безпеки. Причому можливостей досягнення цілей блоку через політичні засоби сьогодні стало більше, ніж будь-коли. Наступною передумовою формування системи європейської безпеки на основі НАТО є погіршення загальноєвропейської і загальносвітової ситуації, спричиненої ескалацією міжнародного тероризму.

У результаті інтенсивного пошуку нового формату взаємовідносин усередині НАТО та ЄС формується послідовна і спрямована тенденція, яка полягає у зміні пріоритетів, головним з яких стає боротьба з міжнародним тероризмом. Разом з тим остання фаза розширення НАТО спричинює низку викликів, пов'язаних із відносно незначним економічним і військовим потенціалом нових країн-членів порівняно з так званими «старими» державами-учасниками. Однією з передумов, що об'єктивно стимулює збереження певного рівня трансатлантичної єдності, є історично обумовлена недовіра Росії до європейців, яка ще більше посилилася після приєднання до

НАТО нових країн Центральної і Східної Європи (далі - ЦСЄ). Крім того, представники цих країн вбачають небезпеку в тому, що ймовірне дублювання функцій у сфері безпеки структурами ЄС негативно вплине на ефективність Альянсу, який розглядався країнами «нової Європи» як гарант стабільності та територіальної недоторканості. Сучасні виклики безпеці вимагають всеосяжних підходів, у яких військова та цивільна складові мають бути скоординованими. Тому в цьому аспекті стратегічне партнерство між НАТО та ЄС має безумовну пріоритетність.

На підставі цього можна визначити тенденцію до формування системи європейської безпеки на ресурсній та здебільшого фінансовій базі НАТО. Вони (ресурсна та фінансова бази) разом з відповідною інфраструктурою передаватимуться у розпорядження європейського командування, яке може перебувати навіть поза рамками Альянсу. А це в свою чергу диктує необхідність налагодження гнучкого механізму цієї передачі.

Найважливішими задачами ядерної політики Франції, як і раніше, залишаються захист життєво важливих інтересів країни від будь-якого агресора, у тому числі який володіє більш могутнім військовим та економічним потенціалом у будь-яких умовах збереження за країною незалежності в прийнятті рішень і свободи політичного вибору, що обрунтовувало необхідність великих асигнувань на оборону в умовах [21, 32], коли, як це визнається в самій «Білій книзі»: «відтепер ніхто не загрожує кордонам Франції» [22].

Німецька індустрія глибоко інтегрована в глобальні ланцюжки створення цінності. Німеччина виграє від зростання світової економіки, нових технологій і динамічного розвитку багатьох країн. Водночас Німеччина залежна та вразлива, оскільки складні ланцюжки створення цінності легко перервати, а події за кордоном також можуть мати прямий вплив на Німеччину.

Російсько-закарпатська війна в Україні вперше змусила багатьох людей це усвідомити. Це показує, наскільки чутливо війни та конфлікти можуть впливати на нас в епоху цифрових та глобальних мереж і значно підвищувати

ризик для всіх нас.

Німецька галузь безпеки та оборони відіграє важливу роль у зниженні ризиків. Цілком приватно-організована і здебільшого заснована компаніями середнього розміру, її високий рівень інновацій забезпечує готовність органів державної безпеки до дій. Водночас вона виступає рушієм різноманітних технологічних інновацій у цивільному секторі є відданою справою зменшення критичних залежностей і натомість створює глобальний потенціал.

Глобальна безпека і мир, засновані на міжнародних правилах порядку, є основними умовами стабільності та процвітання. Щоб захистити їх, Німеччина бере на себе відповідальність за політику безпеки. Для цього потрібні сучасні та надійні технології, засновані на німецьких власних ланцюжках цінностей. Тому зміцнення індустрії безпеки та оборони і збереження ключових національних технологій має бути основним завданням політики безпеки Німеччини.

Індустрія оборонних технологій важлива для того, щоб органи безпеки Німеччини змогли бути оснащені якісним обладнанням і змогли реалізовувати проекти співпраці з партнерами держави. Для цього компаніям потрібні надійні рамкові умови для планування їх потужності та використання. Крім того, доступ до достатнього фінансування, ринку капіталу та страхування має залишатися відкритим для них.

Посилити індустрію безпеки та оборони Бундесвер (назва збройних сил Федеративної Республіки Німеччини) має бути спроможним якомога швидше задля того щоб виконати свої зобов'язання щодо національної оборони та оборони альянсу. Це вимагає швидкого, цілеспрямованого та ефективного інвестування коштів спеціального фонду. Крім того, необхідно терміново фінансувати проекти озброєнь протягом декількох років, щоб забезпечити військам, союзникам та індустрії довгострокове планування безпеки.

Найбільшими проблемами є постачання необхідної сировини та нестача кваліфікованих працівників. Обидві проблеми вдарили по промисловості озброєнь як високотехнологічній галузі вище середнього. У цьому сенсі

продовження збільшення витрат на оборонний бюджет є важливим.

Німецькі органи безпеки - незамінною основою для стабільного бізнесу та життя. Безпека, оборона та відповідна спеціалізована галузь не суперечать меті стійкості, а створюють для неї передумови. Таким чином, за підтримки федерального уряду німецька індустрія безпеки та оборони має стати невід'ємною складовою тріади «довкілля, соціальних проблем та управління» національної стратегії сталого розвитку. Перебої в енергопостачанні, ланцюгах постачання критично важливої сировини та інших товарів, кампанії дезінформації, шпигунська діяльність, диверсії чи військові загрози: політика безпеки та оборони Німеччини стає дедалі складнішою та тісно переплітається з виміром економічної політики. Дані чинники також мають прямий вплив на німецьке суспільство. Тому геостратегічно значущі ризики та вразливі місця для держави, економіки та суспільства вимагають цілісного підходу. Вкрай необхідна тісна співпраця між відомствами та федеральними органами влади у сфері зовнішньої політики, політики безпеки та оборони.

Німеччина завжди намагалася підтримувати тісні та дружні відносини між Європейським Союзом та його безпосередніми сусідами. Європейська політика сусідства (далі – ЄПС) була розроблена в 2003 році з Німеччиною, яка відіграє влючову роль у сприянні процвітання, безпеки, стабільності та верховенства права і демократичних структур у країнах-сусідах ЄС. Вона спрямована на безпосередніх сусідів ЄС на сході (Вірменія, Азербайджан, Білорусь, Грузія, Молдова, Україна, з 2009 року під егідою Східного партнерства) і на півдні (Марокко, Алжир, Туніс, Лівія, Єгипет), Ізраїль, Палестинські території, Йорданія, Ліван, Сирія). Чим більш комплексно країна просувається у своїх внутрішніх реформах, тим більше підтримки вона повинна отримати. Крім того, посилюється галузева співпраця, наприклад, через партнерства мобільності. Країни-партнери можуть брати участь у програмах ЄС і співпрацювати з агентствами ЄС [23].

Іспанія сприяє розвитку наційної європейської політики безпеки та оборони з ефективними інституціями та достатніми ресурсами. Під час

годування Іспанії в Раді Європейського Союзу в 2010 році розглядалися найважливіші питання у сфері врегулювання кризових ситуацій, розвиток спроможностей і вдосконалення комплексного підходу були в центрі дискусії.

На внутрішньому рівні Союз зіткнувся з необхідністю сприяти узгодженості своєї політики та зміцнювати відносини з іншими країнами і міжнародними

організаціями, такими як ООН, НАТО та Африканський Союз у зовнішній політиці [24]. У 2017 році Європейська рада за активної підтримки Іспанії та інших держав-членів започаткувала постійне структуроване співробітництво з

питань оборони. Це механізм розширеного співробітництва, який покращує координацію та збільшує оборонні інвестиції в розвиток оборонних

можливостей, як зазначено в статтях 42.6 та 46 Договору про ЄС та Протоколу 10 до нього. У сфері операцій Іспанія підтверджує свою участь у СПІБО,

надаючи політичну підтримку, а також надаючи активи та можливості для місій, які Союз розгортає в різних географічних регіонах [24]. В останні роки

дії Іспанії були зосереджені на двох основних регіонах: Африканський Ріг і Західна Африка, з операціями та місіями, включаючи EUNAVFOR ATALANTA, EUTM-Сомалі, EUCAP Nestor, EUCAP Sahel і EUTM-Mali.

Висновки до розділу 1

У широкому сенсі державна безпека охоплює форми силових дій проти передбачуваних загроз – наприклад, дипломатичний та економічний тиск – а також додаткові мотиви для дій, як-от захист нібито національних інтересів чи цінностей. Незважаючи на це, фундаментальні припущення тих, хто використовує цей термін, є державо-центричними та, з точки зору політичної філософії, реалістичними.

Вважається, що національна держава є основним актором, а її громадяни та союзники – головним об'єктом занепокоєння. Їхній захист від безпосередніх загроз є основним мотивом для дій.

ЄС - найсильніший і найбільш спроможний у сфері безпеки та оборони, він сприяє позитивному розвитку глобальної та трансатлантичної безпеки і доповнює НАТО, яка залишається основою колективної оборони для своїх членів.

Держави-члени взяли на себе зобов'язання значно збільшити видатки на оборону, щоб відповідати нашим спільним прагненням скоротити критичні розриви військового та цивільного потенціалу і зміцнити європейську оборонну технологічну безпеку. З огляду на це, країнам ЄС потрібно здійснювати:

- об'єднати національним завданням щодо збільшення та покращення витрат на оборону відповідно до потреб нашої безпеки;
- забезпечувати додаткові стимули для держав-членів брати участь у спільному розвитку потенціалу та спільно інвестувати в стратегічні механізми і можливості наступного покоління для роботи на землі, на морі, у повітрі, у кіберсфері та в космосі;
- стимулювати оборонні технологічні інновації, щоб заповнити стратегічні прогалини та зменшити технологічну та промислову залежність.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

2.1. Конвенційна складова європейської системи безпеки і оборони

Підґрунтям для розвитку Спільної зовнішньої політики та політики безпеки (далі - СЗПБ) було закладено, починаючи з середини 1990-х років, викликане усвідомленням обмежень Європейського Союзу варіанти політики безпеки під час розпаду Югославії.

Мета СЗПБ для Європейського Союзу була вперше сформульована в Маастрихтському договорі, який набрав чинності у 1993 році. Договір запровадив назву «Європейський Союз» і визначив його головні цілі: сприяння соціально-економічним прогресом країнам-членам шляхом утворення простору без внутрішніх кордонів, утворення монетарного союзу та запровадження спільної грошової одиниці; введення європейського громадянства; формування спільної зовнішньої політики та безпеки; співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ; посилення захисту прав громадян країн-членів. Згідно з положеннями Маастрихтського договору 1992, нові країни-членам ЄС повинні адаптувати до норм національного права правові положення, на яких ґрунтуються розвиток і функціонування європейської Інтеграції [25].

Амстердамський договір, який набув чинності в 1999 році, інкорпорував «Петербурзькі завдання» Західноєвропейського Союзу (далі — ЗЄС), рятувальні завдання, миротворчі завдання та завдання бойових сил під час кризи управління, включаючи миротворчість в рамках ЄС. Спочатку ці завдання продовжував виконувати Західноєвропейський союз за вказівкою ЄС.

Створення Верховного представника з питань СЗПБ, посаду, яку обіймав Хав'єр Солана з листопада 1999 року, дав європейській зовнішній вигляд і політики безпеки.

Ніщцький договір, який набув чинності в 2003 році, створив інституційні

передумови, необхідні Європейському Союзу для самостійного виходу з кризи управлінської діяльності. Договір заснував Політичний Комітет безпеки (ПКБ), який здійснює політичний і стратегічний контроль керівництво операціями з управління кризою та може складати рішення для Ради.

Подальший інституційний розвиток Європейської політики безпеки та оборони (далі - ЄПБО) охоплено у Лісабонському договорі (далі - Договорі), підписаному 13 грудня 2007 р. який, згідно з висновками Європейської ради грудня 2008 р., мав набути чинності до кінця 2009 р. Порівняно з попередніми договорами політиці у сфері безпеки та оборони відведено в ньому значне місце. Завданнями Лісабонського договору є зробити Європейський Союз: ефективнішим, демократичнішим, прозорішим і зрозумілішим для громадян, сильнішим на міжнародній арені, безпечнішим. Лісабонський договір ставить за мету створити посаду високого представника із закордонних справ і політики безпеки, яка об'єднає у собі колишню посаду члена Європейської комісії з іноземних відносин і посаду високого представника з питань закордонних справ і політики безпеки, а також обов'язки голови з питань Спільної зовнішньої політики і політики безпеки. Створення посади високого представника із закордонних справ і політики безпеки викликано необхідністю забезпечити спадкоємність і єдність зовнішньої діяльності Союзу. Однією з найважливіших передумов формування системи європейської безпеки стали терористичні атаки 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку. Вони змусили весь світ і Європу зокрема серйозно поставитися до питань безпеки. Після терактів у Мадриді (2004 р.) та Лондоні (2005 р.) ЄС прискорив розбудову системи європейської безпеки із залученням сучасних видів озброєнь для протистояння агресії ззовні. Є три дуже важливі положення в Договорі про подальший розвиток ЄПБО:

- Договір містить положення про політичну солідарність, яке дуже схоже на політичне положення про солідарність в Договорі ЗЄС. Він бере на себе зобов'язання держав-членів НАТО до уваги, а також особливий характер конституційних положень нейтральні країни-

члени Європейського Союзу.

– Постійне структуроване співробітництво дозволить групі держав-членів приймати подальші кроки під егідою Європейського Союзу до інтеграції розвивати свої військові можливості.

– Крім того, узгодженість дій Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики стосунки рішуче покращиться через створення нової посади: Вищий Представник Союзу із закордонних справ і політики безпеки. Ця посада поєднує в собі функції трьох існуючих посад:

Верховного представника з питань СЗППБ, Комісар ЄС із зовнішніх

зв'язків і Голова зовнішньополітичних відносин Рада. Високий

представник також відповідатиме за ЄПБО. Його підтримуватиме

нова Європейська служба зовнішніх дій, яка буде складатися з

представників Європейської комісії, Ради ЄС Секретаріат і

дипломатичні служби держав-членів.

ЄПБО була розроблена на Європейській раді в Кельні в червні 1999 року

Їй передувала спільна британсько-французька декларація про розвиток Європи можливість діяти в цій галузі, виданий у Сен-Мало в 1998 році. У Кельні глави

держав та урядів ЄС ухвалили «Декларацію про посилення спільної

європейської політики з питань безпеки та оборони», в якій зазначено, що

головна мета європейської політики безпеки та оборони: поведінка

міжнародних операцій з врегулювання криз та створення необхідні структури

та необхідний цивільний і військовий потенціал. Того ж року Європейська рада

в Гельсінкі заявила: «Європейська Рада підкреслює рішучість розвивати

автономну спроможність приймати рішення і, якщо НАТО в цілому не

залучено, запускати і проводити військові операції під керівництвом ЄС у

відповідь на міжнародні кризи» [26]. Рада також погодилася накопичувати

необхідний для цього військовий потенціал операцій до 2003 року, також

відомий як «Гельсінська головна мета». ЄПБО є невід'ємною частиною

СЗППБ і функціонує відповідно до традиційні правила міжурядового

співробітництва. Рішення мають бути одноголосними і зазвичай приймаються

відділом загальних справ і зовнішніх зв'язків Ради. Міністри оборони можуть приймати рішення щодо Європейського оборонного агентства і військових питань.

Щоб мати можливість здійснювати операції з врегулювання криз, ЄС довелося створити відповідні структури та розробити необхідні процедури.

Необхідні структурні рішення були прийняті на Європейській раді в Ніщі у 2000 р. Найбільш важливими органами є:

Комітет з політики та безпеки (далі - КПБ): До складу КПБ входять послы з 27 держав-членів ЄС, які займаються всією спільною зовнішньою політикою та політикою безпеки питань. Він здійснює політичний контроль і стратегічне керівництво антикризовим управлінням операції від імені Ради.

Військовий комітет ЄС (ВКЄС): створено Військовий комітет начальників генеральних штабів держав-членів або їх представників.

Військовий Комітет консулює КПБ з питань управління військовими кризами та розвитку військового потенціалу. Голова військового комітету також виконує обов'язки радника Генерального секретаря/Високого представника з усіх військових питань. Військовий штаб, який є частиною Секретаріату Ради ЄС, виконує підготовчу роботу до Військового комітету.

Комітет з цивільних аспектів врегулювання криз: складається з дипломатів і цивільних спеціалістів з урегулювання кризових ситуацій і консулює КПБ з усіх питань врегулювання цивільних криз.

2.2. Інституційна складова європейської системи безпеки і оборони

Інституційними передумовами формування системи європейської безпеки на основі Європейського Союзу стали саміти ЄС (Саміт ЄС у Санта-Марія-да-Фейра (19-20 червня 2000 р.), Саміт ЄС в Лаакені (14-15 грудня 2001 р.), Саміт ЄС у Севільї (21-22 червня 2002 р.). Рішення та домовленості, прийняті на цих самітах, стали ключовими чинниками формування єуро

європейської системи безпеки. Вони заклали фундамент для подальшого розвитку та становлення системи європейської безпеки.

НАТО є найуспішнішим альянсом у сфері політики безпеки у світі. Понад 60 років вона гарантувала своїм державам-членам мир, стабільність і безпеку, засновану на свободі, демократії та верховенстві права [23].

Поділяючи стратегічні інтереси та стикаючись із однаковими викликами, НАТО та Європейський Союз співпрацюють у питаннях, що становлять спільний інтерес, і працюють пліч-о-пліч у врегулюванні криз, розвитку потенціалу та політичних консультаціях, а також надають підтримку своїм

спільним партнерам у схід і південь. ЄС є унікальним і важливим партнером для НАТО. Дві організації мають більшість членів, мають спільні цінності та стикаються з подібними загрозами та викликами.

Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг організував робочу вечерю для президента Європейської ради Шарля Мішеля, президента Європейської комісії Урсули фон дер Ляєн та високого представника Європейського Союзу із закордонних справ і політики безпеки, віце-президента Жозепа Борреля. Відносини між НАТО та ЄС були інституціоналізовані на початку 2000-х років, спираючись на кроки, зроблені протягом 1990-х років для сприяння більшій європейській відповідальності в питаннях оборони (Співпраця між НАТО та Західноєвропейським Союзом). Декларація НАТО-ЄС про європейську політику безпеки та оборони 2002 року підтвердила гарантований доступ ЄС до можливостей НАТО щодо планування власних військових операцій ЄС.

У 2003 році так звані домовленості «Берлін плюс» заклали основу для підтримки Альянсом операцій під проводом ЄС, у яких не бере участі НАТО в цілому.

Найважливішим документом щодо розвитку європейської системи колективної безпеки на початку XXI століття виявилася ухвалена в грудні 2003 року Європейська стратегія безпеки (ЄСБ). На відміну від американських аналогів (Стратегії національної безпеки 2002, 2006 та 2010 рр.),

європейський варіант значно більше уваги приділяє джерелам, що спричиняють зuboжіння і глобальні страждання людей. Дещо в інший спосіб вибудована й ієрархія п'яти найнебезпечніших загроз: тероризм, зброя масового ураження, країни-ізгої, організована злочинність та регіональні конфлікти. Європейська стратегія відрізняється від американської і фокусуванням на складність і комплексність причин, що підживлюють сучасний міжнародний тероризм, де відзначається, насамперед, дестабілізуючий ефект регіональних конфліктів.

На Лісабонському саміті 2010 року країни Альянсу підкреслили свою рішучість покращити стратегічне партнерство між НАТО та ЄС. Стратегічна концепція 2010 року зобов'язала Альянс тісніше співпрацювати з іншими міжнародними організаціями для запобігання кризам, врегулювання конфліктів і стабілізації постконфліктних ситуацій.

У Варшаві в липні 2016 року дві організації окреслили сфери для посилення співпраці у світлі спільних викликів на сході та півдні. У відповідь на це у грудні 2016 року міністри закордонних справ НАТО схвалили заяву, до якої було додано 42 спільні заходи щодо розвитку співпраці між НАТО та ЄС.

У грудні 2017 року було погоджено ще 32 заходи.

10 липня 2018 року у спільній декларації дві організації погодилися зосередитися на швидкому прогресі у сферах військової мобільності, боротьби з тероризмом та посилення стійкості до хімічних, біологічних, радіологічних і ядерних ризиків, а також просування жінок, порядок денний миру та безпеки.

Розвиток європейського оборонного потенціалу, забезпечуючи узгодженість і взаємодоповнюваність і уникаючи непотрібного дублювання, є ключовим у спільних зусиллях, спрямованих на те, щоб зробити євроатлантичний простір більш безпечним, і сприяє трансатлантичному розподілу тягаря.

Тісна співпраця між НАТО та ЄС є важливим елементом у розвитку міжнародного «комплексного підходу» до врегулювання криз та операцій, що вимагає ефективного застосування як військових, так і цивільних засобів.

НАТО та ЄС єдині в засудженні жорстокого та неспровокованого вторгнення Росії в Україну, а також у підтримці суверенітету, територіальної цілісності та права України на самооборону. Співпраця між НАТО та ЄС протягом російсько-української кризи була безпрецедентною, включаючи зустріч між Генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом, Президентом Європейської Ради Шарлем Мішелем і Президентом Європейської Комісії Урсулою фон дер Ляєн 24 лютого 2023 року, участь у відповідних міністерських зустрічах, зустрічі та неформальні переговори НАТО-ЄС щодо різних аспектів кризи. Президенти Мішель і фон дер Ляєн також брали участь у саміті НАТО в Мадриді в червні 2022 року. НАТО та ЄС мають 21 спільну країну-члена.

Рада Європи та ЄС мають давні традиції співпраці, яка спирається на спільні цінності: права людини, демократію та верховенство права. Кожен отримує вигоду від відповідних сильних сторін і порівняльних переваг, компетенції та досвіду іншого, уникаючи при цьому непотрібного дублювання. Європейський Союз є основним інституційним партнером Ради Європи в політичному, правовому та фінансовому планах. Співпраця охоплює всі сектори Ради Європи та широкий спектр діяльності, що робить Європейський Союз партнером «за всіма напрямками» [23].

Цитуючи Жан-Клода Юнкера, «Рада Європи та Європейський Союз були продуктами однієї ідеї, одного духу та однакових амбіцій. Вони мобілізували енергію та відданість тих самих батьків-засновників Європи». З моменту створення Європейського співтовариства, попередника Європейського Союзу, співпраця між двома організаціями була дуже інтенсивною. Співпраця між Радою Європи та Європейським Союзом наразі регулюється Меморандумом про взаєморозуміння між двома організаціями 2007 року [23]. Меморандум про взаєморозуміння підтверджує роль Ради Європи як орієнтира прав людини, верховенства права та демократії в Європі, передбачає необхідність узгодженості між правовими нормами двох організацій у сфері прав людини та основних свобод, а також заохочує Рада Європи та Європейський Союз ще

тісніше співпрацюватимуть у майбутньому.

На практиці стратегічне партнерство, яке розвинулося в останні роки, було ще більше зміцнене завдяки своїм трьом стовпам: політичному діалогу, правовій співпраці та проектам співпраці [27]. З метою

координації позицій і політики з географічних і тематичних питань

організуються консультації високого рівня, зокрема, з Президентом Європейської Комісії, Першим віце-президентом, Верховним представником із закордонних справ і політики безпеки/заступником Президента Європейської

Комісії та інші члени Європейської Комісії, Президент Ради Європейського

Союзу та Президент та інші члени Європейського Парламенту.

Міжінституційні контакти підтримуються з метою сприяння синергії між моніторинговими та дорадчими органами ЄС і Ради Європи, а також між стандартами Ради Європи та законодавством ЄС. Це також

стосується країн-кандидатів і потенційних кандидатів на вступ до ЄС, а також

країн-учасниць Європейської політики сусідства ЄС, щодо яких ЄС закликає використовувати досвід Ради Європи [27]. Реалізуються численні спільні програми щодо сприяння дотриманню прав людини та верховенства права,

вирішення проблем освіти, молоді та соціальних питань. Ці спільні програми

є найбільшим джерелом фінансування для підтримки проектів технічної допомоги та співпраці Ради Європи на підтримку демократичної стабільності. Загальний фінансовий обсяг контрактів, що реалізуються у 2018 році, досяг

154,8 млн євро, з яких внесок ЄС склав 131,4 млн євро (84,9%), а Ради Європи – 23,4 млн євро (15,1%) [18].

Офіс зв'язку Ради Європи з Європейським Союзом у Брюсселі та Представництво Європейського Союзу в Раді Європи в Страсбурзі забезпечують найкращу координацію співпраці між двома організаціями [27].

Європейське оборонне агентство (далі - ЄОА) було створено в 2004 році

«для підтримки держав-членів та Ради в їхніх зусиллях покращити європейську оборону можливостей у сфері врегулювання кризових ситуацій та підтримки європейської політики безпеки та оборони стоїть зараз і

розвивається в майбутньому».

Поряд із розвитком оборонних можливостей СОА має сприяти озброєнню співробітництва, вдосконаленню виробничо-технологічної бази в галузі оборони, підтримки створення конкурентного ринку для Європи оборонного обладнання та сприяти спільним дослідженням у сфері оборонних технологій.

Організація економічного співробітництва та розвитку (далі - ОЕСР) є міжнародною організацією, що вважається третьою за потужністю та впливістю економічною установою у світі поряд із МВФ та Світовим

банком. ОЕСР була створена на базі Європейської організації економічного співробітництва (далі - ЄОЕС). З 1961 року, з моменту свого створення, ОЕСР має за мету посилювати економіку країн-членів, щоб зробити її більш

ефективною, просувати ринкову економіку, а також сприяти зростанню як високо розвинутих країн, так і тим, що розвиваються. ОЕСР - це клуб

країн, які поділяють спільні ідеї, "клуб багатих", оскільки його країни, що входять в склад організації, виробляють 2/3 світових матеріальних цінностей та послуг [19, 22]. Головною вимогою, щоб стати членом для

країни є поділяти принципи демократичного плюралізму та ринкової економіки.

Близько сорока тисяч експертів беруть щорічно участь у засіданнях ОЕСР, щоб оцінити роботу, що виконав секретаріат, внести свої пропозиції

та запропонувати нові проекти. Кабінетом міністрів України ухвалено План дій, щодо співробітництва між урядом України та ОЕСР на 2019-2020 роки.

Документ передбачає детальний план співпраці Україна-ОЕСР за напрямками, серед яких три основні: боротьба з корупцією, державне управління та урядування, а також економічна політика [19, 25]. План дій

між Україною та ОЕСР спрямований на підвищення ефективності та зміцнення економіки України, а також покращення соціально-економічних умов держави, підвищення зайнятості населення та ін.

Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (далі - НБСЕ), що

проходила з 3 липня 1973 року по 1 серпня 1975 року за участю 33 європейських держав, США і Канади, завершилася підписанням главами держав і урядів у Гельсінкі Заключного акту, який визначив засади співробітництва держав в Європі та став довготривалою програмою дій, спрямованою на будівництво єдиної, мирної, демократичної і процвітаючої Європи.

Відповідно до Гельсінкського Заключного акту ОБСЄ 1975 року, до основних напрямів діяльності Організації відносяться питання, що стосуються безпеки, співробітництва у галузі економіки, науки, технологій та довкілля, а також в гуманітарній та інших сферах (права людини, інформація, культура, освіта). ОБСЄ була заснована у розпал «холодної війни» як важливий багатосторонній форум для діалогу та співпраці Сходом та Заходом. Сьогодні ОБСЄ є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки в усіх її вимірах – військово-політичному, економіко-довкільному та людському. Регіон відповідальності Організації охоплює Європу, Далекий Схід, Центральну Азію та Північну Америку. Крім того, з ОБСЄ підтримують зв'язки різного рівня та інтенсивності низка держав інших регіонів - Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Марокко, Туніс (середземноморські партнери); Афганістан, Республіка Корея, Таїланд і Японія (азійські партнери).

Україна є учасницею Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) з 30 січня 1992 року. У 2013 році Україна здійснювала Головування в ОБСЄ, сфокусувавши увагу Організації на таких питаннях, як врегулювання «заморожених» конфліктів, розвиток механізмів контролю над озброєннями, протидія транснаціональним загрозам, захист довкілля в контексті енергетики та виконання зобов'язань в людському вимірі ОБСЄ з наголосом на свободі ЗМІ та освіті для молоді [28]. За підсумками українського Головування на 20-му засіданні Ради міністрів закордонних справ (РМЗС) ОБСЄ в Києві 5-6 грудня 2013 року було ухвалено низку

важливих рішень та декларацій РМЗС в усіх трьох вимірах Організації та в рамках Форуму з безпеки та співробітництва.

Парламентська асамблея (далі - ПА) ОБСЄ була створена у квітні 1991 р. Пленарні засідання проводяться раз на рік за підтримки Секретаріату ПА, розташованого в Данії. Діючий Голова ОБСЄ підтримує контакт з ПА на постійній основі, інформує її учасників про роботу Організації. Президент ПА ОБСЄ регулярно інформує Постійну раду ОБСЄ про діяльність Асамблеї. ПА ОБСЄ тісно співпрацює з БДПМ під час спостереження за виборами в державах-учасниках ОБСЄ [28]. Загалом, роль ПА ОБСЄ, рішення в якій ухвалюються без застосування правила консенсусу, що позбавляє РФ можливості одноосібно блокувати їх, є важливою у контексті консолідації позиції міжнародної спільноти для протидії російській агресії проти України.

У контексті реагування на агресію РФ проти України Парламентською асамблеєю ОБСЄ ухвалено такі документи:

- Бакинська декларація та Резолюція ПА ОБСЄ «Очевидне, грубе та не виправлене порушення Російською Федерацією Гельсінкських принципів» 2014 р.;
- Гельсінкська декларація та резолюції ПА ОБСЄ «Продовження очевидних, грубих та не виправлених порушень РФ зобов'язань в рамках ОБСЄ та міжнародних норм» та «Щодо викрадених та незаконно утримуваних в Російській Федерації українських громадян» 2015 р.;
- Тбіліська декларація та Резолюція ПА ОБСЄ «Порушення прав людини та основоположних свобод в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь» 2016 р.;
- Мінська декларація та Резолюція ПА ОБСЄ «Щодо відновлення суверенітету та територіальної цілісності України» 2017 р.;
- Берлінська декларація та Резолюція ПА ОБСЄ «Триваючі порушення прав людини і основоположних свобод в

Автономній Республіці Крим і місті Севастополь (Україна)»

2018 р.;

– Люксембурзька декларація та Резолюція ПА ОБСЄ

«Мілітаризація Російською Федерацією тимчасово окупованої

Автономної Республіки Крим та міста Севастополь, Україна,

Чорного та Азовського морів» 2019 р.;

– Термінова резолюція «Щодо дестабілізуючого нарощування

військової присутності РФ поблизу України, в тимчасово

окупованих Автономній Республіці Крим та місті Севастополь,

Україна, Чорному морі та Азовському морі» 2021 р.

Бірмінгемська декларація ПА ОБСЄ 2022 р., у якій Асамблея засудила

повномасштабну неспровоковану агресивну війну РФ проти України та

закликала до негайного виведення російських військ з території України.

ПА ОБСЄ вкотре засудила спробу анексії та окупацію Криму й незаконне

«визнання» та окупацію Донецької та Луганської областей. У Декларації

також визнається роль Республіки Білорусь як держави-співагресора у

неспровокованій агресивній війні Росії проти України. Асамблея засудила

«вторгнення в Україну уряду Російської Федерації за сприяння та

підбурювання урядом Білорусі» як кричуще порушення не лише

суверенітету та територіальної цілісності України, але й як напад на права

людини та основоположні свободи, передусім права на життя народу

України [28].

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП УКРАЇНИ

НУБІП України

2.3. Цивільно-військова складова безпеки і оборони Європейського Союзу у відносинах з іншими державами

НУБІП України

До місій, в рамках яких Європейський Союз може вдатися до цивільних і військових засобів, відповідно до статті 43 Договору про Європейський Союз (у редакції Лісабонського договору) (далі - ДЕС) евакуації; місії, пов'язані з наданням порад та сприяння у військовій сфері; місії щодо запобігання конфліктам і підтримання миру; місії бойових підрозділів з врегулювання криз, в тому числі місії з відновлення миру і стабілізаційні операції по закінченні конфліктам. Всі ці місії можуть сприяти боротьбі з тероризмом, у тому числі шляхом надання підтримки третім країнам у боротьбі з тероризмом на їх території [29].

НУБІП України

ДЕС відкрив ряд нових можливостей для поглиблення інтеграції країн-членів ЄС у сфері оборони. Зокрема, він передбачає можливість застосування постійного організованого співробітництва – інституційного об'єднання певної групи країн ЄС на основі спільних інтересів і прагнень у сфері оборони. Постійне організоване співробітництво передбачене параграфом 6 статті 42 Договору про Європейський Союз і відкрито для всіх держав-членів [30].

НУБІП України

Країни, що беруть участь у постійному організованому співробітництві, мають взяти на себе ряд конкретних договірних зобов'язань, а саме:

- інтенсивніше розвивати свої оборонні потенціали за рахунок розширення своїх національних вкладів і за допомогою участі, коли доречно, у багатонаціональних силах, в основних європейських програмах з технічного оснащення і в діяльності Європейського агентства у сфері розвитку оборонних потенціалів, наукових досліджень, закупівель і озброєнь (Європейського оборонного агентства);

- бути у змозі надавати - у якості національного контингенту або компонента багатонаціональних груп сил - бойові підрозділи, призначені для планованих місій, які сформовані в тактичному плані як тактична група з елементами підтримки (включаючи транспорт і матеріально-технічне забезпечення), придатні протягом 5 - 30 днів здійснювати місії, зазначені у статті 43 Договору про Європейський Союз, зокрема, у відповідь на прохання з боку Організації Об'єднаних Націй, і які можуть перебувати в дієздатному стані протягом початкового періоду в тридцять днів з можливістю продовження, як мінімум, до сто двадцяти днів.

Для досягнення зазначених вище цілей держави-члени, які беруть участь у постійному організованому співробітництві, зобов'язуються:

- співпрацювати заради досягнення узгоджених цілей у відношенні рівня інвестиційних видатків на обладнання, призначене для оборони і регулярно переглядати ці цілі виходячи з обстановки у сфері безпеки та міжнародної відповідальності ЄС;

- наскільки можливо, зближати один з одним свої технічні засоби оборони, зокрема, здійснюючи гармонізацію процесу виявлення військових потреб, об'єднуючи свої оборонні засоби і потенціали і, коли доречно, проводячи їх спеціалізацію, а також розвиваючи співробітництво в сферах навчання та матеріально-технічного забезпечення;

- здійснювати конкретні заходи щодо посилення доступності, взаємної сумісності, гнучкості своїх сил і їх здатності до розгортання;

- співробітничати в рамках «Механізму розвитку потенціалів», у тому числі за допомогою багатонаціональних підходів і без шкоди зобов'язанням в рамках Організації Північноатлантичного договору;

- коли доречно, брати участь у розвитку основних спільних або європейських програм технічного оснащення в рамках Європейського оборонного агентства [30].

Політичними та військовими засобами здійснюється гарантування свободи та безпеки членів НАТО, що є метою НАТО. Політична - НАТО

пропагує демократичні цінності та дає членам можливість консультиватись та співпрацювати з питань, пов'язаних з обороною та безпекою, щоб вирішити проблеми, зміцнити довіру та, у довгостроковій перспективі, запобігти конфліктам. Військові відношення – НАТО прагне до мирного вирішення суперечок. Якщо дипломатичні зусилля зазнають невдачі, вона має військову силу для проведення операцій з врегулювання криз. Вони здійснюються відповідно до положення про колективну оборону установчого договору НАТО – статті 5 Вашингтонського договору [32].

Положення про постійне організоване співробітництво заклало нормативну основу формування в рамках Європейського Союзу оборонного альянсу за участю країн, що мають потенціал для більш тісної інтеграції у сфері оборони [30].

Основні завдання цивільної оборони у різних країнах практично збігаються – це оповіщення, попередження надзвичайних ситуацій, проведення рятувальних та невідкладних аварійних робіт, забезпечення життєдіяльності потерпілого населення, підготовка керівного екадру спеціалістів у галузі цивільного захисту (далі – ЦЗ), навчання населення тощо. В умовах визначення європейського напрямку розвитку України, вивчення зарубіжного досвіду організації системи ЦЗ набуває в сучасних умовах особливого значення [33, 37].

9 жовтня 1957 року набрав чинності «Перший Закон про заходи щодо захисту цивільного населення», за яким слідував проект федерального уряду про створення Федерального управління цивільного захисту (Bundesamtes für Zivilschutz). Цей закон набув чинності 5 грудня 1958 року [34].

У період так званої «холодної війни» німецька офіційна влада вважала за можливість будь-яку з таких загроз: звичайну війну, обмежену або тактичну ядерну війну або термоядерну війну. Весь спектр можливих загроз необхідно було врахувати при плануванні операцій з по боротьбі із

надзвичайними ситуаціями. Реально, очікувалось, що Німеччина стане полем битви через своє стратегічне географічне положення. Надалі це сподівання відіграло важливу роль у всіх планах цивільної оборони.

Програма німецької цивільної оборони значною мірою покладалася на приватних осіб і на землю та місцеві органи влади для добровільної підготовки до оборони. Але, на думку німецького уряду, такий підхід не призвів до розвитку адекватної системи. Незважаючи на посилені зусилля уряду щодо інформування громадськості про небезпеку термоядерної війни та ефективності можливих контрзаходів, добровільна система зазнала невдачі. Тому уряд спонсорував законодавство, що передбачає обов'язкову систему майже з повним федеральним контролем [33, 372]. Згідно з цим законодавством, уряд уповноважений на створення всеохоплюючих організацій з надзвичайних ситуацій, на залучення кадрів для участі в цих організаціях, а також уповноважений призначати великі навчання і реалістичні вправи в мирний час.

Запропоновані закони також надали урядові надзвичайні повноваження, що дозволили ефективно реагувати в надзвичайних ситуаціях. Незважаючи на проблеми реалізації програми, німецькі плановики цивільної оборони розробили повну і добре інтегровану концепцію аварійних операцій. Концепція включає систему, розроблену для того, щоб впоратися з наслідками можливої термоядерної війни, але яка може також функціонувати під час обмеженої війни або стихійного лиха. З огляду на це, німецький уряд ініціював програму підготовки нації до можливих загроз. Роль цивільної оборони детально описана в законодавстві про створення Агентства цивільної оборони, на той момент головної урядової організації цивільного захисту [33, 371]. У ньому зазначається, що цивільна оборона «повинна захищати життя і здоров'я населення, місця працевлаштування, важливі об'єкти і товари (включаючи культурні об'єкти) від небезпеки повітряного нападу. Після нападу цивільна оборона повинна надавати допомогу населенню». Незважаючи на те, що передбачається

багато самопомоги та індивідуального навчання, існуючий закон покладає пряму відповідальність за захист людей на федеральний уряд. Для виконання цієї відповідальності федеральний уряд розробив інтегровану концепцію аварійних операцій, яка розділена на дві частини:

1. Розвідувальна система, що включає в себе попередження нації, моніторинг прямих наслідків, і спілкування між операційними рівнями уряду.

2. Система виживання, яка включає засоби захисту громадськості та проведення надзвичайних операцій на різних рівнях управління.

Позиція влади будь-якої держави-члена ЄС може погіршитися через внутрішній чи зовнішній успіх іншої держави. Безпека Європи покращилася з розпадом Радянський Союз, успіх СІМА, але влада США навіть покращилася більше. Зараз Європа набагато сильніша відносно Росії, ніж вона був; він слабший відносно Сполучених Штатів, ніж був. Коли інший влада збільшує свої можливості через внутрішні чи зовнішні зусилля, інші мають стимули дивитися на власну позицію. Держави поводяться таким чином не тому, що вони розуміють наміри інших держав, а тому вони цього не роблять. Анархія дозволяє сильним експлуатувати слабких, роблячи міжнародну політику конкурентною сферою. При цьому держави бути не хочуть [35]. Говорячи про анархічний стан міжнародної політики, зауважує Кеннет Вальц, «система самопомоги – це система, в якій ті, хто не допомагає собі, або хто робити це менш ефективно, ніж інші, не зможуть процвітати, наражатимуться на небезпеки, страждатимуть. Страх перед такими небажаними наслідками спонукає держави поводитися таким чином, щоб створити баланс сил» [36]. Якщо одна держава покращує свою відносну владу, перемагаючи старого ворога, знаходячи нових союзників, нарошуючи військову міць, досягаючи та демонструючи якісне вдосконалення свого військового потенціалу, цілеспрямоване вдосконалення його здатність створювати військовий потенціал або намагатися домінувати критично стратегічну географію чи ресурси за кордоном – інші, швидше за все,

вз'януть до уваги та відповіді. Вони знаходять власних союзників, мобілізують власні можливості та наслідують успішну конкурентну практику інших потужних держав, у т.ч. військову та дипломатичну практику.

Це балансує поведінка в структурно-реалістичному варіанті теорії балансу сил.

Структурний реалізм передбачає як загальна модель конкурентної поведінки, яка зрештою призводить до рівноваги, так і навмисне балансування проти певних сил, зазвичай найбільш потужні держави в системі. Обидва становлять балансування та елементи обидва типи балансування присутні в Європі після холодної війни [36].

Структурний реалізм не передбачає, що всі влади поводитимуться таким чином постійно, однак, ті, хто це робить, мають більше шансів процвітати, а ті, хто ні, швидше за все страждати. Багато теоретиків-реалістів зараз обмежують термін «балансування» лише охопленням «дипломатія альянсу» та нарощування військової сили для підготовки до війни з конкретним державою, яка може атакувати її безпосередньо або атакувати інтереси за кордоном настільки важливі, що варто боротися.

За словами Рендалла Швеллера: «Балансування означає створення або накопичення військової сили через внутрішню мобілізація або створення альянсів для запобігання або стримування територіальної окупації або політичного та військового панування держави шляхом іноземна держава чи коаліція. Балансування існує лише тоді, коли ставки стосуються певної форми політичного підкорення або, більш прямо, захоплення територія, чи то батьківщина, чи життєві інтереси за кордоном... Таким чином, балансування вимагає, щоб держави націлювали свою військову техніку одна на одну підготовка до потенційної війни» [37]. Це визначення «балансування» здається набагато більш узгодженим з балансом теорія загрози, ніж теорія балансу сил. Перший явно включає оцінку намірів у рішення про балансування. Вони стверджують, що «м'яке балансування» (нещодавно введений термін для організованого дипломатичного

переслідування Сполучених Штатів), як будь-яке інше балансування має бути «причинно пов'язане із системною концентрацією влади в США». І має бути мотивовано занепокоєнням, що може статися «концентрація влади в Сполучених Штатах». «пряма загроза безпеці». Політика безпеки та оборони ЄС структурно-реалістичної версії теорії балансу сил є влада і можливість, а не наміри [36].

Прийняття визначення балансування Швеллера усунуло б з теорії структурного реалізму двигун, який рухає багато чого конкурентної поведінки, яку ми бачимо в міжнародній політиці, - страх і невизначеність, яка виникає внаслідок стану анархії. Через анархію держави повинні покладатися на власні засоби захисту. Тому що анархія будь-якої держави може, якщо бажає, агресувати проти інших або їхніх інтересів.

Висновки до розділу 2

Відносини між НАТО та ЄС були інституціоналізовані на початку 2000-х років, спираючись на кроки, зроблені протягом 1990-х років для сприяння більшій європейській відповідальності в питаннях оборони (співпраця між НАТО та Західноєвропейським Союзом). Декларація НАТО-ЄС про європейську політику безпеки та оборони 2002 року підтвердила гарантований доступ ЄС до можливостей НАТО щодо планування власних військових операцій ЄС.

Найважливішим документом щодо розвитку європейської системи колективної безпеки на початку XXI століття виявилася ухвалена в грудні 2003 року ЄСБ. На відміну від американських аналогів, європейський варіант значно більше уваги приділяє джерелам, що спричиняють зубожіння і глобальні страждання людей. Деяко в інший спосіб вибудована й ієрархія п'яти найнебезпечніших загроз: тероризм, зброя масового ураження, країни-

ізгої, організована злочинність та регіональні конфлікти. Європейська стратегія відрізняється від американської і фокусується на складності і комплексності причин, що підживлюють сучасний міжнародний тероризм, де відзначається, насамперед, дестабілізуючий ефект регіональних конфліктів.

Слід зауважити, що завдання поглиблення безпекового партнерства нашої держави з ЄС жодним чином не повинно розглядатись як альтернатива стратегічному курсу України на вступ до НАТО. Партнерство та процес набуття членства в цих міжнародних союзах є неконкурентними та взаємодоповнюваними напрямками. НАТО - найбільш потужний міжнародний безпековий союз, одночасно з? глобальною і регіональною організацією з огляду на членство в ній країн Північної Америки (США і Канада), Азії (Туреччина) та Європи (для демократичних країн Європи).

Однак Альянс значною мірою опирається на оборонний потенціал однієї країни - США - і зосереджений на питаннях оборони та боротьби з тероризмом. Інші проблеми безпеки, особливо в регіональному вимірі, є переважно другорядними, що зумовлює цілком логічну потребу в широкоформатній регіональній структурі європейської безпеки. На думку фахівців, в Європі такою структурою в перспективі мала б стати Спільна політика безпеки і оборони (СПБОУ) ЄС, яка наразі суттєво поступається потенціалу НАТО (з урахуванням союзницьких зобов'язань США й Канади), але в майбутньому напевне буде змушена брати на себе більше відповідальності за регіональну безпеку.

Формально на території Європи вже існують чотири системи колективної безпеки: Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), ЄС, НАТО та Організація Договору про колективну безпеку країн Співдружності Незалежних Держав (ОДКБ).

За понад два десятиліття існування СПБО відбулася помітна еволюція безпекового компоненту політики ЄС, в т.ч. за рівнем зобов'язань перед партнерами ЄС. Однак в оборонних питаннях ЄС залишається менш дієвим,

ніж НАТО. Безпековий потенціал ЄС все ще зосереджений переважно у сфері невійськової, «цивільної» безпеки.

Безпекова політика ЄС загалом і роль ЄПБО ЄС зокрема є апріорі доволі масштабними і складними. Глибоко інтеграційний характер ЄС у питаннях політики та економіки, відсутність кордонів між членами ЄС,

запровадження спільної валюти тощо, по суті, наближають ЄС до рівня національної наддержави з усім відповідним широкомасштабним спектром питань безпеки і оборони (на відміну, наприклад, від більш вузьких і

конкретних завдань НАТО чи РБ ООН). Цей спектр завдань, які має реально

вирішувати, наприклад, ЄПБО, є надзвичайно широким — від збройних конфліктів і боротьби з тероризмом до поліцейських і рятувальних операцій, від забезпечення прав людини до боротьби з корупцією та протидії

кібертероризму й інформаційним атакам. Якщо врахувати ще й кількість

членів ЄС (27), кожен з яких має право вето, то доволі очевидними є

пояснення, чому політика ЄС у сфері безпеки і оборони є не лише масштабною і складною, але й нерідко суперечливою. Зокрема, коли йдеться про відносини з Росією чи США, де різні держави-члени мають власні - дуже

особливі позиції, на основі яких важко досягти консенсусу в масштабах ЄС.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1 Парадигма подальшого розвитку безпеки і оборони країн-членів Європейського Союзу

Більшість експертів вважає започаткування загальної зовнішньої політики і політики безпеки (ЗЗПБ), а в її рамках і європейської політики безпеки і оборони (ЄПБО), реакцією європейців на гегемоністську позицію США, певний, нехай і слабкий, але прояв балансу влади [38, 11]. Американський дослідник Р. Пейп вважає його „м'яким балансом”, тобто дією, що непрямо кидає виклик перевагам США і має на меті використання невійськових інструментів для стримування агресивної односторонньої воєнної політики США [39]. Проте Володимир Мандрагель більш схильний до думки С. Волта, який пояснює намагання європейців створити автономну систему колективної безпеки не “м'яким балансуванням” [40, 138], а бажанням ЄС дотримуватися власного курсу у світовій політиці, зменшити залежність від США і розвинути спроможності для захисту своїх інтересів

Слід також підкреслити три хвилі реформ сектора безпеки ЄС:

1. Спочатку (протягом 2003 - 2005 років) увага спрямовувалася на розвиток всебічного антикризового управління (crisis management).
2. У 2006 - 2008 роках головні зусилля концентрувалися на вдосконаленні структур та зміцненні можливостей антикризового управління.
3. З середини 2008 року стає помітною інша тенденція – спроба пристосувати ЄПБО до ширшого політичного контексту, тісніше зв'язати ієрархічну структуру зі ЗЗПБ, з інструментами та

ресурсами Єврокомісії. Різні інтереси членів ЄС, а також ресурси і, що важливіше, різна культура безпеки перетворилися на чинники, що рухали інституційними реформами в площині ЄПБО [42].

Між трьома головними підходами стосовно ЄПБО точилася досить напружена боротьба. Франція постійно наполягала на зміцненні воєнної складової, отже, підвищенні професіоналізму та можливостей військових, на вдосконаленні структур прийняття рішень і перетворення ЄС на самостійного і автономного гравця у цій царині [40]. Коли на початку 1999

року під головуванням Німеччини напрацьовувалися нові інституційні межі того, що отримало назву ЄПБО, генеральний секретар НАТО лорд Дж. Робертсон разом з висловленням задоволення роботою з колегами з

новостворених органів безпеки, м'яко поглузував над тим, що він вважав помилковим: зацікавленням процесу створення нових інститутів. Він піддав критиці вузькі і безплідні інституційні дебати і підкреслив, що політична свобода і здатність діяти – це важливіше, ніж шляхи збирання разом [40, 138].

Інституційні дебати і тертя продовжуються майже десять років. Держави-члени, навіть найбільші і найпотужніші, чітко усвідомлюють необхідність інтенсивної кооперації та підвищення спроможності ЄС діяти на міжнародній арені. Водночас вони без великого бажання докладали для цього зусилля і не хотіли втрачати механізми національного контролю.

Спостерігаються суперечності між наднаціональними функціями Комісії та міжурядовими функціями Ради. За таких умов колективне прийняття рішень є надзвичайно складним і потребує багато часу. Необхідно зважати і на незапланований синтез багатосторонніх зусиль на різних рівнях, які включають постійні переговори і компроміси. Із зростанням кількості країн непорозуміння стосовно загальних питань зростає в геометричній прогресії. Найбільше питань викликали інституційні проблеми. Першою проблемою є міжвідомча конкуренція, оскільки виконання тих чи інших рішень зіштовхується з війнами за сферу впливу, особливо між Комісією та

Секретаріатом Ради. Особливо гостро це питання постає у сфері менеджменту цивільними кризами [43, 13].

Друга проблема полягає в надзвичайно складних взаєминах між країнами-членами та ЄС. У більшості випадків теоретична література на тему ЄС некоректно розглядає його як державу або подібний до держави орган. Однак навіть у зовні благополучних галузях це, радше, управління без уряду, де відбувається іноді спорадичний поділ влади між окремими державами і Брюсселем [44, 17].

Третій виклик – інституційна щільність. ЄПБО зіштовхується з фактом необхідності Євросоюзу конкурувати у сфері безпеки з іншими міжнародними інститутами. Йдеться насамперед про НАТО, ОБСЄ, ООН. Це значною мірою різні інститути, з різними підходами і потенційно конфліктними інтересами. Зважаючи на неможливість розв'язати проблеми, що виникають, 2006 року держави ЄС погодилися на так зване „довгострокове бачення” (Long Term Vision – LTV) для розвитку можливостей. Особлива увага при цьому зверталася на засоби комунікації та розвідки, високоточну зброю і засоби захисту, розвиток транспорту і технічно-тилового забезпечення [45]. Проте зрозуміло: дотепер постійне невиконання планів призводить до постійного перероблення завдань та їх каталогізації. Переважна більшість оборонного бюджету країн ЄС, що становить понад 200 млрд. євро, витрачається на утримання застарілої зброї і значної кількості недостатньо озброєних військовослужбовців, які неспроможні ефективно діяти за межами національних територій.

Європа може захищатися сама і має робити набагато більше для власного захисту, ніж зараз [47]. Окрім збільшення витрат на власну оборону, європейські країни повинні розробити незалежну концепцію безпеки, яка поступово рухатиме їхній континент до автономії. По-перше, вони повинні викоринити проблеми, які погіршують військову ефективність. Показовий приклад: дефіцит найосновнішого обладнання та основних частин для військових кораблів, військових літаків і підводних човнів, що мучить

Бундесвер, армію найбагатшої країни Європи [38]. Далі Європа повинна розробити плани гармонізації оборонного виробництва, особливо шляхом координації витрат на оборону та заміни дублюючого виробництва зброї загальноєвропейським розподілом праці на основі порівняльних переваг. Це буде нелегко через тиск, з яким неминуче зіткнуться лідери, щоб зберегти виробництво та робочі місця в своїх країнах і підтримати національну оборонну промисловість. І все ж різниця між оборонним виробництвом на основі національної автаркії та колективним підходом є. Так, колективний підхід буде використовувати можливості для різних форм співпраці, включаючи спільне виробництво озброєнь, поділ різних частин виробничого процесу та використання порівняльних переваг.

Європейці мають вирішувати, чи досягнеться у співпраці зі Сполученим Королівством Франції більша європейська стратегічна самодостатність і в якій мірі. Те саме стосується того, чи співіснує стратегічна автономія з реформованим НАТО чи зрештою замінить альянс. Зміни мають бути впроваджені шляхом тісних консультацій між Сполученими Штатами та їхніми союзниками і такими темпами, щоб не створювати непотрібних збоїв.

Через економічний і військовий розподіл влади в Європі, Німеччина, найбагатша країна континенту, і Франція, її єдина повнофункціональна військова сила (обидва мають ВВП на 87 відсотків більший, ніж у Росії, але разом витрачають на військову сферу на 60 мільярдів доларів менше)[47].

Тож витрати на просування Європи до стратегічної автономії на основі паритету купівельної спроможності (ПКС) доведеться цим обом країнам взяти на себе.

Бажано, щоб вони працювали в тандемі через залишкові підозри щодо Європи, де домінує Німеччина. Принаймні за президента Франції Еммануеля Макрона уряд Франції рішуче виступав за європейську стратегічну автономію (востаннє під час українсько-російської кризи 2021-2022 років), стверджуючи, що Європа повинна мати незалежний голос і

колективне бачення континентальної безпеки [48].

Розширення НАТО, чисельність якого зросла з 16 членів на піку холодної війни до 30 у 2022 році, є лише частиною проблеми між Росією та Заходом, але це велика проблема. Проте впливові американці наполягають на тому, що занепокоєння Росії щодо просування альянсу часів холодної війни до її кордонів є надуманим і не пов'язаним з безпекою. Вони вважають заперечення російського президента хитрістю, щоб замаскувати його («справжній») страх, а саме те, що демократія може поширитися на суміжні країни і зрештою загрозувати авторитарному політичному порядку Росії.

Хоча це може бути частково правдою, здорова велика стратегія повинна включати усвідомлення того, що інші країни можуть не поділяти американських уявлень і навіть можуть повністю відкинути їх [49, 83]. Те, що Сполучені Штати вважають добродійним (розширення НАТО чи європейська ПРО), Росія вважає загрозовим.

Надійна стратегія також вимагає бажання та здатності зрозуміти, як інші країни сприймають дії людини, і смирення протистояти бажанню вірити, що ви знаєте, які справжні інтереси та побоювання інших країн.

Нічого з цього не означає поступатися тим, що хочуть суперники, не кажучи вже про умиротворення, це означає готовність розуміти світ таким, яким вони його бачать, щоб можна було знайти шляхи просування інтересів США та уникнення криз і війни шляхом розумного компромісу [50]. Як сказав колишній держсекретар Джеймс А. Бейкер: «Я мушу сказати, що якби і був один ключ до будь-якого успіху, якого я досяг у переговорах... це була здатність вповзти на місце іншого хлопця. Якщо ви розумієте свого суперника, у вас більше шансів досягти успішного результату. Це означає звертати увагу на те, як вони бачать проблеми, і оцінювати політичні обмеження, з якими вони стикаються» [51].

Європейська стратегічна автономія принесе користь Сполученим Штатам і Європі з огляду на зміни, що відбуваються у глобальному розподілі влади. Американська увага та ресурси все більше спрямовуватимуться на

Індо-Тихоокеанський регіон. Незважаючи на всі розмови про російську загрозу, саме Китай американські лідери вважають справжнім «конкурентом-рівним».

Розрахований за паритетом купівельної здатності, ВВП Сполучених Штатів становить 20,9 трильйона доларів США порівняно з 4,1 трильйона доларів США [47], а оборонний бюджет становить 731 мільярд доларів проти 166 мільярдів доларів США [52]. Сполучені Штати також залишаються значно вищими за Росію на технологічному фронті, у тому

числі у військовій сфері [53, 66]. Навпаки, Китай обігнав Сполучені Штати, ставши найбільшою економікою світу, якщо ВВП вимірюється на основі паритету купівельної спроможності, і відійшов навіть у порівнянні з використанням обмінних курсів [54]. На думку керівників провідних світових високотехнологічних компаній, Китай також скоротив технологічний розрив [55]. Наприклад, його масштабні інвестиції в робототехніку та штучний інтелект почали окупатися [56].

Врава в те, що європейська стратегічна автономія та зменшення військового тягаря США призведуть до розриву трансатлантичних зв'язків, є хибною. Це означає збіднене, насправді мілітаризоване розуміння того, що створює спільну мову між людьми в Сполучених Штатах і Канаді та людьми в Європі. Їх пов'язує історія, культура, мова (подумайте, скільки європейців вільно володіє англійською), торгівля, низка фінансових операцій, туризм і партнерство між університетами та безліччю груп громадянського суспільства.

НАТО, безперечно, був важливим мостом, але це не незамінна основа спільні інтереси та цінності.

Відповідальністю європейців є розробка нового порядку для свого континенту. Вони отримають більшу свободу волі та контроль над своїм майбутнім. Вони, зокрема, будуть краще підготовлені до самооборони, коли центр і військові ресурси Сполучених Штатів перемістяться в Східну Азію. Наразі статус-кво влаштовує європейців і, здається, навряд чи зміниться,

оскільки в Сполучених Штатах залишається консенсус щодо його збереження. Європейці можуть навіть повірити, що поєднання прихильності Сполучених Штатів, першості та їхньої заклопотаності довірою, забезпечить продовження оборонних зобов'язань США. Однак у довгостроковій перспективі це може виявитися ризикованою ставкою.

Питання для європейців полягає в тому, чи можуть вони нескінченно розраховувати на свій бажаний порядок, враховуючи, що американські пріоритети можуть змінитися у відповідь на зміни, що відбуваються у глобальному балансі сил.

Для Сполучених Штатів зменшення, якщо не повне усунення, витрат на захист Європи вивільнить кошти - аж 80 мільярдів доларів на рік - які можна буде використати для задоволення потреб, пов'язаних з обороною, деінде, і для вирішення проблем, що виникають на внутрішньому фронті [57,

241]. Якщо з'явиться Європа, здатна захистити себе, Сполучені Штати отримають більше свободи дій, щоб змінити порядок своїх стратегічних пріоритетів. Твердження про те, що витрати для Сполучених Штатів є мінімальними, не тільки применшують витрати, які є навряд чи тривіальними; що більш важливо, він обходить ключову думку: Європі не

бракує ресурсів, необхідних для самозахисту.

Існують два поширені заперечення проти ідеї європейської стратегічної автономії. Перше полягає в тому, що без американських гарантій оборони Європа повернеться до роз'єднаності, навіть конфлікту.

Друге полягає в тому, що велика кількість європейських держав заважатиме регіональній співпраці у сфері безпеки. Але нестабільність у Європі, хоча й можлива, є лише одним із ймовірних результатів. Широка взаємозалежність у Європі (експорт всередині ЄС наблизився до 300 мільярдів доларів у 2020 році, а для більшості членів експорт у межах Європейського Союзу становив

від 50 до 75 відсотків їхнього загального експорту), прийняття континентом демократії і Європейського Союзу та її наднаціональні організації разом допоможуть запобігти конфліктам і полегшити співпрацю [58].

Європейський Союз має центральні інституції та спільну валюту (в межах єврозони) і банк; а європейські країни-учасники Шенгенської угоди скасували прикордонний контроль, одночасно збільшуючи кількість держав-членів. Це досягнення демонструє, що безліч суверенних держав насправді можуть широко співпрацювати, навіть до межі інтеграції. Крім того, твердження про те, що європейці не можуть керувати своїми справами без американської військової присутності означає, що поточна американська стратегія щодо континенту має тривати нескінченно довго, незалежно від мінливих умов на внутрішньому фронті та перерозподілу влади у світі.

Для досягнення успіху ЄС необхідно зосередитися на виконанні таких завдань: рішучі, термінові дії на ключових напрямках оборонного сектора; наполегливого об'єднання зусиль і ресурсів; підвищення ефективності діяльності Європейської оборонної агенції (EOA). Перспективною видається і практика спеціалізації ролей (литовські підрозділи очищення води, чеський досвід захисту від ядерної і хімічної зброї тощо) [59,34].

3.2. Безпека і оборона України як частина складової

Європейської безпеки

Не всі суперечки між Росією та Україною чи Росією та Грузією можна віднести до розширення НАТО. Проте заперечення будь-якого зв'язку суперечить доказам. Кожен радянський і російський лідер після холодної війни (Михайло Горбачов, Борис Єльцин і Володимир Путін) засуджували розширення НАТО. Крім того, стурбованість і антипатія Росії до цього проекту відображає історичну закономірність: великі держави прагнуть сфер впливу та протистоять спробам супротивників створити військову присутність у них. Це може бути не похвальним чи бажаним, але це означає, що поведінку Росії не можна обґрунтовано розглядати як ненормальну чи

справді повністю відмінну від поведінки інших великих держав, включаючи
Сполучені Штати.

Таким чином, кризи 2014-2015 та 2021-2022 років, зосереджені в
Україні, не були суто двосторонніми між Україною та Росією. Вони були
частково наслідком того, що Вашингтон не скористався можливістю, яку
надав кінець холодної війни: «момент однополюсності», коли Сполучені
Штати володіли беспрецедентною, незрівнянною владою - створити
пан-європейський порядок безпеки, який поширювався б від Атлантики до
Уралу (як висловився останній лідер СРСР Михайло Горбачов) і включала
Росію.

Рішення розширити НАТО виключило Росію з нового європейського
порядку, тоді як загальноєвропейська система заклала б основу для
далекосяжного контролю над озброєннями та заходами до зміцнення довіри,
посилюючи безпеку новоствореної Європи. Такі заходи, які були вжиті для
включення Росії, ніколи не були такими далекосяжними. Натомість думки
про майбутнє континенту були боязкими і, що ще гірше, застрягли в
минулому.

Американські лідери можуть говорити в загальних рисах про
бажаність європейського порядку, який інтегрує Росію, але така
домовленість зменшить, а з часом, можливо, навіть знищить важливість
США в Європі. Росія є надто великою, могутньою та незалежною, щоб
прийняти європейський порядок, у якому домінують переваги Сполучених
Штатів у критичних питаннях. Бажання зберегти провідне становище
Сполучених Штатів у НАТО може пояснити вибір Вашингтона не включати
Росію до альянсу, коли він почав розширюватися після холодної війни.

Відчуження Росії від європейського порядку, позначеного перевагою
США та розширенням НАТО, також сприяло припиненню, мабуть,
найважливішої угоди про контроль над озброєннями в сучасній
європейській історії: Договору про ліквідацію ракет середньої і меншої
дальності 1987 року. Договір про ліквідацію ракет середньої і меншої

дальності ліквідував усі американські та радянські балістичні та крилаті ракети з радіусом дії від 550 до 5000 кілометрів від Європи (а у випадку Росії також з Азії) [60]. Також було втрачено можливості розвинути попередні договори про контроль за звичайними (неядерними) озброєннями, такі як Договір про звичайні озброєння в Європі 1990 року. Росія та Сполучені Штати звинуватили один одного в порушенні цих угод, але їхні розбіжності мали бути вирішені шляхом переговорів, щоб ці угоди могли й надалі сприяти європейській безпеці.

Новий європейський порядок безпеки має включати регулярні дипломатичні та військові обміни з Росією. Дискусії в рамках цих форумів можуть допомогти підготувати основу для заходів зі зміцнення довіри, які зменшать ризик частих, близьких і небезпечних зіткнень між військовими кораблями та військовою авіацією двох країн у Балтійському та Чорному морях і навколо них – те, що сталося у кількох випадках - створюючи аварії, які могли перерости у конфлікт між двома ядерними супердержавами світу [60]. НАТО постійно підкреслює масштаб російської могутності та загрозу, яку вона становить для Європи, але збереження сил, необхідних для стримування Росії, не повинно перешкоджати крокам до нової європейської системи безпеки, у якій вона бере участь. Проте в НАТО залишаються розбіжності щодо того, чи варто залучати Росію. Навіть ті члени альянсу, які виступають за взаємодію, не мають єдиної думки щодо того, якою повинна бути програма взаємодії, обсяг, до якого слід прагнути у взаємодії, і цілі, які вона має досягати.

Серед НАТО Естонія, Латвія, Литва та Польща мають найменший ентузіазм щодо формулювання нового підходу до Росії, який мав би виразний європейський відтінок [61]. Вони також є найпалкішими противниками стратегічної автономії, спрямованої на військову самодостатність на континенті або навіть на скорочення військової присутності США.

Проте Сполучені Штати мають вагомі причини змінити курс у Європі,

серед яких підйом Китаю, відносний спад американської економічної могутності та загострення соціальних та економічних проблем усередині країни [62]. І як продемонструвала криза 2021–2022 років з Росією,

американські гарантії безпеки для розширеного НАТО створили більш вимогливі оборонні зобов'язання для його східного флангу тепер, коли

з'явилася сильніша Росія. Консенсус у Вашингтоні полягає в тому, що Китай становить головний виклик американській першості, і американці все більше стурбовані проблемами на внутрішньому фронті [63]. За цих

обставин краще обережно та зважено сформулювати новий підхід до Європи, ніж різко змінити курс через події в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Передумови та методи, які лежать в основі иніціативи стратегії США щодо Європи, є лише зміною тих, що панували під час холодної війни,

неважливо, що умови в Європі зараз зовсім інші. Європа давно стала економічним і технологічним центром, навіть суперником Сполучених

Штатів на світових ринках. Жодна країна з військовою потужністю, порівнянною з Радянським Союзом, зараз не загрожує європейському балансу сил (Україна не є критичною для цього балансу). Європейський

Союз, більшість членів якого також входять до НАТО, має ВВП, який більш ніж у дев'ять разів перевищує ВВП Росії: 13 трильйонів євро проти 1,4

трильйона євро. Європа також технологічно значно перевершує Росію [64]. Отже, очевидно, що європейці мають необхідні ресурси, щоб розвивати

здатність стримувати Росію.

Настав час для Сполучених Штатів відстоювати стратегічну автономію Європи. Він не тільки не зміг цього зробити, але й рішуче

виступав проти цієї ідеї. Натомість час від часу скаржить на несправедливий тягар оборони в НАТО, дозволяючи йому зберігатися [65].

Замість того, щоб наполягати на розподілі тягаря, Сполучені Штати повинні рухатися до «перенесення тягаря», що починається зі скорочення

американських сил і в кінцевому підсумку призводить до самодостатності Європи в обороні та ліквідації постійної військової присутності США. Ця

зміна не обов'язково передбачає відмову від НАТО.

Оскільки Сполучені Штати не вимагали більшого? Від своїх європейських союзників по НАТО, їхній прогрес у досягненні контрольних показників, прийнятих на саміті в Уельсі 2014 року щодо витрат на національну оборону (2 відсотки ВВП) і військових закупівель (20 відсотків військового бюджету), не дивно, у кращому випадку був неоднозначним. Крім того, Німеччина, найбагатша держава Європи, є однією з найбільш відстаючих. Адже Німеччина досі не досягла цілей Уельсу, Бундесвер також недостатньо фінансується, укомплектований нестачею та не має різного обладнання та запасних частин [66]. Якби контрольні показники Уельсу були досягнуті, європейські витрати на оборону зросли б на мільярди доларів.

Цікавий результат полягає в тому, що зростаюча стурбованість російською загрозою співіснує з неспроможністю європейців вжити необхідних заходів для її вирішення. Європейці звикли до регіонального порядку безпеки, який зберігається понад сім десятиліть і включає постійну військову присутність США та гарантії безпеки [66]. Якщо хтось європейець, то що йому не подобається? Ця домовленість виходить за рамки залежності Європи від Сполучених Штатів. Це нагадує те, що психологи називають співзалежністю, коли постачальник і одержувач заблоковані на своїх ролях і не можуть створити альтернативу. Така динаміка зберігається, тому що американські лідери не хочуть зміни статус-кво. Однією з довговічних спадщин американської першості після Другої світової війни є співтовариство зовнішньої та національної безпеки США - виконавча та законодавча гілки влади, засоби масової інформації, наукові спеціалісти та аналітичні центри - яке залишається переконаним, що стабільний світовий порядок не може існувати без Сполучених Штатів, саме вони зберігають і регулярно демонструють свою перевагу, щоб противники не стали суперниками, а доміно не почало падати. Звичне використання «достовірності» зумовлене таким мисленням.

Україна є учасницею ОБСЄ з 30 січня 1992 року. З цього часу вона бере

активну участь у роботі всіх колективних керівних органів Організації (саміти держав-учасниць ОБСЄ, засідання Ради міністрів та Постійної ради ОБСЄ), виробленні та прийнятті ними рішень з різних аспектів її діяльності.

Серед пріоритетів діяльності України в ОБСЄ варто виокремити такі:

1. Визнання міжнародною спільнотою фактів порушення Російською Федерацією основоположних принципів та зобов'язань в рамках ОБСЄ внаслідок широкомасштабної збройної агресії проти України, незаконної окупації та спроби анексії АР Крим та м. Севастополь, засудження викрадення та незаконного утримування українських громадян в Росії та тимчасово окупованому Криму. Використання інструментарію ОБСЄ та заходів у рамках Організації для припинення агресії РФ проти України та відновлення порушених прав.

2. Забезпечення підтримки з боку ОБСЄ та держав-учасниць, діяльність України із захисту суверенітету та територіальної цілісності, впровадження необхідних реформ.

3. Забезпечення присутності на порядку денному ОБСЄ таких пріоритетних для України питань: припинення порушень основоположних принципів та зобов'язань у рамках ОБСЄ у зв'язку з триваючою агресією Росії проти України та незаконною окупацією Криму, відновлення довіри, необхідність мирного врегулювання спорів, зміцнення інструментарію Організації у сфері попередження конфліктів, оновлення засобів зміцнення довіри та безпеки, забезпечення свободи слова та ЗМІ, боротьба з пропагандою, посилення захисту прав людини, недопущення зловживання правилом консенсусу.

4. Залучення експертного потенціалу ОБСЄ шляхом розширення проєктів практичної допомоги в реалізації програми внутрішніх реформ в Україні.

5. Врегулювання так званих «заморожених» конфліктів у Придністров'ї (Молдова), Абхазії та Південній Осетії (Грузія), Нагірному Карабасі (Азербайджан).

6. Реформування Організації з метою підвищення ефективності її роботи. При цьому Україна виходить з того, що систематичне грубе зловживання РФ консенсусною основою прийняття рішень в ОБСЄ остаточно ставлять під сумнів доцільність подальшої участі Росії в цій організації [31].

У цьому контексті Україна виступає, зокрема, за збалансування трьох вимірів діяльності ОБСЄ, удосконалення роботи польових операцій та миротворчої діяльності ОБСЄ, забезпечення дотримання принципу географічної рівності у кадровій політиці.

Зважаючи на порушення Російською Федерацією своїх зобов'язань стосовно гарантування територіальної цілісності та суверенітету України, її військового вторгнення на територію нашої держави та ескалацію напруги в Україні і навколо неї у зв'язку з агресивними діями російської сторони, 21 березня 2014 р. за результатами тривалих переговорів держави-учасниці ОБСЄ прийняли рішення про направлення в Україну Спеціальної моніторингової місії (далі - СММ) ОБСЄ. Згідно з прийнятим рішенням, до 31 березня 2022 р. СММ збирала інформацію та доповідала державам-учасницям про безпекову ситуацію у зоні відповідальності, встановлювала та інформувала про інциденти щодо порушення базових принципів та зобов'язань в рамках ОБСЄ, здійснювала моніторинг ситуації із дотримання прав людини та основних свобод, сприяла діалогу з метою зменшення напруженості та нормалізації ситуації.

З метою створення належних умов для роботи СММ в Україні 14 квітня 2014 р. у Відні було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) про розміщення спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. Закон про ратифікацію Меморандуму набув чинності з 13 червня 2014 р.

Після підписання Мінського протоколу від 5 вересня 2014 р. і Мінського меморандуму від 19 вересня 2014 р. розпочався важливий етап діяльності СММ з надання сприяння щодо виконання положень цих

документів. СММ було відведено також провідну роль в моніторингу виконання Комплексу заходів, пов'язаних з імплементацією Мінських домовленостей, досягнутих під час зустрічі Президентів України,

Німеччини, Франції та Росії 12 лютого 2015 р. Основним завданням функціонування СММ на цьому напрямі був моніторинг за дотриманням режиму припинення вогню, відведенням важкого озброєння та встановленням сталого моніторингу ділянки українсько-російського державного кордону, який тимчасово не контролюється Урядом України, а

також виведенням з території нашої держави всіх іноземних збройних формувань, воєнної техніки та найманців, включно з роззброєнням усіх незаконних груп. Мандат СММ поширювався на всю територію України, включно з Автономною Республікою Крим та містом Севастополь [31].

Згідно з мандатом, СММ повинна була мати вільний доступ до всієї території України. Водночас Росія блокувала доступ СММ до Автономної Республіки Крим. Крім цього, відповідно до звітів Місії, її діяльність на тимчасово окупованих Росією територіях в Донецькій та Луганській областях систематично обмежувалася контрольованими РФ незаконними збройними формуваннями, що було свідченням незацікавленості Росії у неупередженому та безперервному міжнародному моніторингу з боку ОБСЄ, внаслідок якого міжнародна спільнота могла дізнатись про додаткові свідчення російської військової присутності на Донбасі.

Місія готувала щоденні доповіді про розвиток ситуації в Україні, які поширювалися через Секретаріат ОБСЄ серед держав-учасниць ОБСЄ. Не підтримавши 31 березня 2022 р. існуючий у рамках ОБСЄ широкий консенсус щодо продовження мандата СММ, Росія продемонструвала усьому світові свій вибір на користь подальшого ведення агресивної війни проти України замість підтримки міжнародних мирних зусиль.

Спільною Декларацією міністрів закордонних справ України, Франції, Німеччини та РФ (Берлінська Декларація) від 2 липня 2014 р. було погоджено, що Росія надасть доступ міжнародним епостерігачам ОБСЄ до

російської території для моніторингу пунктів пропуску через російсько-український державний кордон «Донецьк» та «Гуково». 24 липня 2014 р. держави-учасниці ухвалили рішення про започаткування Місії спостерігачів ОБСЄ на російських пунктах пропуску «Гуково» та «Донецьк». До 30 вересня 2021 р. 22 спостерігачі здійснювали почерговий моніторинг на цих пропускних пунктах в умовах жорстких обмежень, запроваджених російською стороною як приймаючою країною.

Моніторинг на кордоні мав ключову роль з точки зору забезпечення виконання Мінських домовленостей, зважаючи на прямий зв'язок одночасного моніторингу за дотриманням режиму припинення вогню та моніторингу на українсько-російському кордоні. У пункт 4 Мінського протоколу йдеться про необхідність забезпечення постійно діючого моніторингу на українсько-російському кордоні та верифікації з боку ОБСЄ, а також створення безпекових зон у прилеглих до кордону районах України та РФ. З огляду на блокування Російською Федерацією рішення про продовження мандату цієї Місії спостерігачів ОБСЄ після 30 вересня 2021 р. на новий період, Місія припинила свою діяльність.

Україна рішуче засудила цю деструктивну позицію Російської Федерації та розглядала її як свідчення планів продовжувати і збільшувати постачання зброї, військового обладнання, боєприпасів, регулярних військ і найманців на тимчасово окуповану територію України в Донецькій та Луганській областях.

З 1994 р. в Україні діяла Місія ОБСЄ, яка основну увагу зосереджувала на питаннях стабілізації ситуації в Автономній Республіці Крим. У 1999 р. у зв'язку з виконанням свого мандата Місія ОБСЄ в Україні завершила роботу. Це стало першим в історії Організації випадком, коли польова операція ОБСЄ припинила своє існування саме завдяки успішному виконанню покладених на неї завдань.

У червні 1999 р. Координатор проєктів ОБСЄ в Україні (далі - КПОУ) був створений як нова форма співробітництва між Організацією та Україною.

Права основа діяльності Координатора складається з його мандата, який був затверджений рішенням Постійної Ради ОБСЄ і продовжується кожні півроку, а також з Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо створення нової форми співробітництва від 13 липня 1999 р. (ратифікований Верховною Радою України 10 лютого 2000 р.). Діяльність Координатора полягає в адмініструванні проєктів, які розробляються відповідно до пріоритетів, визначених українською стороною, і здійснюється спільно із зацікавленими державними установами і громадянським суспільством.

Основними напрямками проєктної діяльності Координатора наразі є:

- сприяння подоланню наслідків тривалої агресії РФ проти України;
- демократизація та належне управління: розвиток громадянського суспільства; допомога у зміцненні виборчих процесів в Україні; сприяння національному діалогу в Україні; допомога у взаємодії Уряду України з організаціями громадянського суспільства.

- верховенство права та права людини: подальше зміцнення верховенства права в Україні; зміцнення потенціалу державних органів і громадських організацій у сфері боротьби з торгівлею людьми; забезпечення гендерної рівності та протидія насильству в сім'ї; підтримка розвитку адміністративної юстиції; удосконалення якості юридичної освіти в Україні; підтримка єдності судової практики у сфері прав людини; гарантування прав людини при здійсненні правосуддя; підтримка реформування органів внутрішніх справ України; підтримка національного діалогу заради реформ, справедливості та розвитку;

- безпека людини: зміцнення правових рамок у сфері боротьби з торгівлею людьми, кіберзлочинністю та гендерною нерівністю, в тому числі у сфері протидії домашньому насильству, а також переслідування таких злочинів; допомога у соціальній та психологічній реабілітації населення, постраждалого внаслідок конфлікту;

- економіко-довкілля та політико-військова сфера: розбудова

національної спроможності у сфері гуманітарного розминування; покращення стандартів національної безпеки навколишнього середовища та можливостей відповіді на загрози навколишньому середовищу, включно з наданням допомоги у сфері хімічної та біологічної безпеки та очищенням від забруднення вибухонебезпечними залишками війн; проекти у сфері боротьби з відмиванням коштів.

Через деструктивну позицію РФ мандат КПОУ не було продовжено на наступний період. Наразі формат відповідної співпраці України з ОБСЄ опрацьовується в двосторонніх консультаціях із залученням партнерів.

Україна також активно співпрацює з інститутами Організації, насамперед з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин, Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ та Представником ОБСЄ з питань свободи ЗМІ.

Взаємодія з Верховним комісаром ОБСЄ у справах національних меншин (далі - ВКНМ) здійснюється в контексті розроблення законодавства України в сфері захисту прав раніше депортованих осіб та мовної політики, а також питань національних меншин у двосторонніх відносинах України з іншими державами.

Бюро з демократичних інститутів та прав людини ОБСЄ (далі - БДІПЛ), яке, крім питань прав та свобод людини, демократії, верховенства права та недискримінації, опікується спостереженням за виборами в державах-учасницях ОБСЄ, здійснює моніторинг виборчих процесів в Україні, починаючи з 1998 року.

У 2014 і 2015 роках ВКНМ й БДІПЛ здійснили місії з оцінювання стану дотримання прав людини, за результатами яких підготовлено низку рекомендацій з усунення порушень прав людини в окупованому Криму, що не втратили своєї актуальності й сьогодні. Можливості ВКНМ та БДІПЛ, водночас, обмежені виключно здійсненням дистанційного моніторингу стану дотримання прав людини в окупованому Криму.

У рамках реагування ОБСЄ на агресію РФ проти України в БДІПЛ

створено Оперативну робочу групу, яка здійснює моніторинг та документування порушень міжнародного гуманітарного права та прав людини під час розв'язаної Росією 24 лютого 2022 р. агресивної війни проти України.

Зазначена діяльність здійснюється БДПЛ на основі його загального мандата як автономної інституції ОБСЄ, покликаної здійснювати моніторинг дотримання зобов'язань ОБСЄ у людському вимірі та надавати можливого сприяння державам-учасникам у цій сфері. Після першої фази дистанційного спостереження, БДПЛ наразі розгорнуло моніторів на місцях в Україні та за її межами, проводить опитування свідків і жертв порушень. Публічні звіти, що включають детальний аналіз цих інтерв'ю, мають сприяти зусиллям щодо забезпечення відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у сфері прав людини.

Крім того, 3 березня та 2 червня 2022 р. 46 держав-членів ОБСЄ разом з Україною двічі застосували Московський механізм у людському вимірі для встановлення порушень міжнародного гуманітарного права, у тому числі внаслідок умисних і невибірових нападів на цивільне населення та цивільну інфраструктуру, під час вторгнення РФ в Україну. Вперше в історії ОБСЄ цей механізм було застосовано на запит безпрецедентної кількості країн-ініціаторів. Два звіти Місії експертів Московського механізму ОБСЄ були оприлюднені 13 квітня та 14 липня 2022 р.

Висновки цих звітів чітко свідчать, що вчинені Росією порушення мають такий масштаб, якого міжнародне співтовариство не бачило в Європі десятиліттями, та що необхідні термінові дії, щоб зупинити державу-агресора. Принципово важливо, що у звіті визнається факт окупації Російською Федерацією окремих районів Донецької та Луганської областей України з 2014 р. Звіти фіксують значну кількість порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права у сфері прав людини, воєнних злочинів, злочинів проти людяності та інших злестей, скоєних Російською

Федерацією та її збройними силами під час триваючої загарбницької війни проти України.

Той факт, що Російська Федерація відмовилася співпрацювати з місіями експертів, розглядається як чітке свідчення визнання повної відповідальності Росії за розв'язану нею загарбницьку війну проти України та її наслідки.

Події в Україні вже понад рік ставлять питання перед політиками, аналітиками та експертами щодо можливості реалізації подібного сценарію не лише в інших республіках колишнього СРСР, але й «ближнього зарубіжжя». Адже предметний і всебічний аналіз того, що відбувається в Україні зараз, та подальший прогноз подій має принципове значення для оцінювання геополітичних процесів в усьому світі. Фактично не залишилося жодної країни, яка б не зайняла власну позицію у цьому конфлікті. І навіть ті держави, що начебто зберігають нейтралітет (наприклад, держави Центральноазійського регіону), вимушені узгоджувати свою як внутрішню, так і зовнішню політику з реальною загрозою, яку несе намагання Путіна перекроїти сучасні кордони і примусити світ жити за його законами [31].

Українська сторона приділяє також важливу увагу розвитку конструктивного діалогу з Представником ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, Координатором економіко-довкілної діяльності ОБСЄ та спеціальними представниками Діючого голови ОБСЄ.

3.3. Результати та перспективи розвитку партнерства України з ЄС у безпековій сфері

Для України європейська інтеграція – процес зближення з європейською спільнотою, з її принципами та цінностями, стандартами

захисту прав і свобод людини. Курс держави на європейську інтеграцію підтримується переважно більшістю українського суспільства, питання імплементації Угоди про асоціацію України з ЄС посідає чільне місце в політичному порядку денному в Україні. Партнерство з Україною набуває дедалі більшого значення для ЄС. За словами Високого представника ЄС з питань зовнішньої та безпекової політики Ж. Борреля, «Партнерство з Україною – одне з найбільш стратегічно важливих серед усіх, які у нас є в усьому світі», а Угода про асоціацію між Україною та ЄС є найбільш всеохопною з-поміж усіх договорів Євросоюзу.

Упродовж останніх років дедалі частіше відзначають потребу реформувати як ініціативу «Східне партнерство», так і політику ЄС щодо країн Східної Європи загалом. Важко зазначити, що сама ініціатива дала бажаний результат, оскільки містила низку суттєвих недоліків. Зокрема, не врахувала політичну, економічну та ідеологічну відмінність країн-учасниць, відсутність у них традицій регіональної співпраці та вплив Росії [67]. Серед дослідників сьогодні існує загальний консенсус щодо потреби перегляду Східного партнерства, однак подальші напрями трансформації є досить дискусійними. Саме тому, більшість дослідників відзначають малоймовірність серйозного реформування ініціативи найближчим часом [68]. Зокрема, політичні аналітики пропонують механізми реформування ініціативи, які спрямовані на модернізацію її змісту та підвищення ефективності з урахуванням викликів та загроз у регіоні [69]. Згідно з дослідженням Visegrad Insight виокремлюють чотири сценарії розвитку Східного партнерства до 2030 року, трансформація якого буде певним чином залежати від інтенсивності впливу російської сторони в регіоні, а інтереси країн-учасниць Східного партнерства будуть впроваджуватися відповідно до досягнутого компромісу між ЄС та Росією [70, 16]. За результатами аналітичного дослідження, проведеного Інститутом світової політики, виокремлюють п'ять найважливіших пріоритетів реформування Східного партнерства, по-перше, наслідки угод про ПЗЗВТ у

вишкоду України, Грузії та Молдови. По-друге, роль сектору ІКТ та диверсифікації економіки. По-третє, проблеми, пов'язані з демографією та міграцією. По-четверте, розвиток транспортної інфраструктури і, по-п'яте, можливі наслідки невої економічної кризи та економічну вразливість країн Східного партнерства [70, 22].

Партнерство України з Європейським Союзом у безпековій сфері є однією з ключових засад національної безпеки України. Поряд з партнерством України з НАТО, партнерство з ЄС визначає зовнішні стратегічні безпекові рамки, в яких Україна має намір зберігати та розвивати свою державність зараз і особливо - в майбутньому. Чинне законодавство визначає, що «інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір» відповідає фундаментальним національним інтересам держави [1, ст. 3].

Україна правомірно очікує, що завдяки співпраці з ЄС і НАТО в рамках партнерства сьогодні, а в перспективі - повноправного членства, державі буде значно легше протистояти існуючим і вірогідним загрозам національній безпеці. Сучасні загрози національній безпеці України, шляхи протидії цим загрозам та необхідні для цього заходи і ресурси загалом адекватно відображені у Стратегії національної безпеки України 2020р. До найбільш актуальних питань національної безпеки, згідно з положеннями Стратегії національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни» (далі - Стратегії), можуть бути віднесені наступні:

з огляду на події останніх років Росію цілком очікувано визначено «джерелом довгострокових системних загроз національній безпеці України»; з 2014р. продовжується окупація Криму та агресія РФ на території Донецької і Луганської областей;

попри постійну напруженість на лініях розмежування з цими тимчасово окупованими РФ територіями існує небезпека розширення масштабів «гібридної війни» РФ проти України та, зокрема, ескалації збройної агресії проти України. Відповідно, Стратегія національної безпеки

України дає орієнтири на ключові напрями протидії агресивній політиці РФ.

У ст.40 Стратегії визначається, що пріоритетними напрямами запобігання ескалації конфлікту з РФ є «посилення оборонних і безпекових спроможностей, зміцнення міжнародної підтримки України та ефективне використання міжнародної допомоги, а також збереження консолідованого міжнародного політичного, економічного та правового тиску на агресора» [2, ст. 40].

Отже, першочергова потреба «посилення оборонних і безпекових спроможностей» визначена у безпосередньому зв'язку з необхідністю «зміцнення міжнародної підтримки України та ефективного використання міжнародної допомоги». З огляду на закріпленій у Конституції України намір держави стати членом ЄС, потенціал безпекового партнерства з ЄС розглядається як один із варіантів залучення міжнародної підтримки нарівні зі співробітництвом з іншими ключовими партнерами України, а саме з НАТО та США [71, 5].

Упродовж останніх 20 років Україна підписала з ЄС низку документів про співпрацю у сфері безпеки. Питання безпекового партнерства загалом враховані й в основоположному документі співпраці - Угоді про асоціацію (далі - УА) України з ЄС. Однак, на думку авторів проекту «Партнерство Україна - ЄС у безпековій сфері: стан і перспективи», непропорційно мала частка безпекової тематики в УА та акцент на питаннях цивільної безпеки можуть бути однією з головних причин недостатньо реалізованого потенціалу взаємовигідної співпраці [71, 7]. Динамічні зміни, що відбулися з моменту підписання Угоди, та набутий досвід з її імплементації спонукають і створюють підґрунтя для спільної роботи з удосконалення наявних і запровадження нових форматів і механізмів на основі визначених Угодою принципів і цілях.

У роздільному переліку рекомендацій з підвищення ефективності імплементації Угоди дедалі частіше згадується потреба оцінювання можливостей оновлення окремих положень Угоди про асоціацію України з

ЄС, враховуючи еволюційні зміни, що відбулися з моменту підписання Угоди, які, в сукупності з посиленням моніторингових механізмів, сприятимуть подальшому розвитку партнерства Україна-ЄС у форматі асоціації. Навряд чи ініціатива запровадити для кандидатів план дій з набуття членства в ЄС (за аналогією з НАТО) здатна прискорити процес інтеграції для потенційних кандидатів [72].

З одного боку, така пропозиція розрахована на моральний ефект, оскільки стимулює підвищення ефективності партнерства завдяки появі стратегічної цілі членства.

З іншого боку, практична реалізація такої ініціативи передбачає запровадження нового повного циклу розробки, обговорення, узгодження та ухвалення відповідних документів, що робить недовгими як часові рамки, так і кінцевий результат, враховуючи процедурні особливості ЄС. Більш певними є ризики розчарування асоційованих партнерів у перспективах членства та втрати темпів поглиблення партнерства.

Україна та ЄС значною мірою пресунулися в імплементації УА. Найбільшою мірою це стосується сфер, де спостерігаються обопільно позитивні оцінки досягнень України як вітчизняними, так і іноземними експертами: політичний діалог у сфері СЗБП, імплементація Принципу інтегрованого управління кордонами, боротьба з тероризмом. Іноземні експерти більш позитивно, порівняно з українськими колегами, оцінюють досягнення України в розв'язанні регіональних конфліктів, участі в навчаннях, тренуваннях, а також у військових і цивільних операціях СПБО ЄС.

Загалом експерти не надто позитивно оцінили партнерство Україна-ЄС, особливо у таких напрямках як боротьба з корупцією і реформування системи правосуддя (див. Таблицю 1 [70, 69]).

ЯК ВПЛИВАЮТЬ ГОЛОВНІ ПЕРЕШКОДИ НА РЕАЛІЗАЦІЮ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ ДЛЯ УКРАЇНИ?

% опитаних експертів

	Суттєво впливають		Впливають незначною мірою		Не впливають	
	Українські експерти	Іноземні експерти	Українські експерти	Іноземні експерти	Українські експерти	Іноземні експерти
Брак політичної волі в реалізації реформ						
Недоліки дипломатичної діяльності						
Брак професійності і спадкоємності в урядуванні						
Брак бюджетного фінансування						
Недостатня гармонізація нормативно-правової бази						
Брак в органах влади експертів з питань європейського права						
Побоювання олігархічних груп конкуренції з боку європейських компаній						
Корупція						

Головним результатом тривалого багаторівневого діалогу і співробітництва у сфері безпеки є незмінність підтримки Євросоюзом суверенітету, незалежності і територіальної цілісності України в міжнародно визнаних кордонах. Це стосується і співробітництва України з країнами-членами ЄС на двосторонньому рівні, важливим аспектом якого є не лише їх допомога Україні, але й намагання утворити коаліцію «друзів України», на підтримку яких вона може розраховувати як у протистоянні російській агресії, так і під час розв'язання інших важливих для неї питань. Водночас, спільну позицію «друзів України» стосовно необхідності покарання агресора та примушення його дотримуватися міжнародного порядку не завжди поділяють інші ключові держави-члени ЄС, що знаходить відображення у спільних заявах на рівні ЄС [71, 36]. Наприклад, лідери держав ЄС на саміті 25 червня 2021 р. «підтвердили намір підтримувати вибіркові відносини з Росією у питаннях, що відповідають інтересам ЄС. Зокрема, йдеться про клімат, охорону довкілля та здоров'я, обрані напрями зовнішньої та безпекової політики: СВІД (Спільний весокопний план дій щодо ядерної програми Ірану), Сирія і Лівія» [73]. Тобто європейські країни

не припиняють сподіватися на можливість конструктивних відносин з Росією навіть у тих сферах, де Кремль сам створює проблеми з метою, зокрема, утримати ініціативу та контроль над процесами комунікації із Заходом.

Відмова більшості країн-членів ЄС підтримати ініціативу Франції і Німеччина стосовно саміту глав держав ЄС з В.Путіним [74] є одночасно позитивною новиною і тривожним сигналом для України. Наполегливість Франції та Німеччина в налагодженні діалогу з В.Путіним може негативно вплинути на їх готовність до компромісів, наприклад, за столом переговорів у «Нормандському форматі». Останнім часом в ЄС відбулися і продовжують з перемінною інтенсивністю відбуватися суттєві зміни у сфері безпеки, пов'язані з прагненням здобуття Союзом стратегічної автономії. Це вимагає від України не лише дотримуватися наявних у ЄС безпекових норм, критеріїв і пріоритетів, а й відслідковувати їх зміни та своєчасно реагувати на них шляхом коригування власної нормативно-правової бази, стратегій і програм розвитку сектора безпеки. Розставаючи пріоритети у сфері міжнародного військового та військово-технічного співробітництва, Україні слід усвідомлювати розмежування повноважень ЄС, НАТО і країн-членів.

Очевидно, пріоритетним міжнародним партнером у сфері військового співробітництва слід і надалі вважати НАТО.

Військове співробітництво з ЄС у рамках СПБС стосується винятково або переважно «м'яких» напрямів: цивільні, поліцейські та військові операції з підтримання миру (але не примушення до миру), або миротворчі операції згідно з Главою «VII -» (чи «VI +») Статуту ООН; стандартизація, логістика, консультації, навчання і тренування з аналогічних питань. Рівною мірою такий висновок стосується військово-технічної допомоги, що надається Україні переважно по лінії НАТО - із запасів збройних сил країн-членів Альянсу на підставі рішень на рівні Альянсу, або на заклик керівництва Альянсу до країн-членів [75]. Завдання поглиблення безпекового партнерства з ЄС жодним чином не повинно розглядатись як альтернатива

стратегічному курсу України на вступ до НАТО.

Партнерство та процес набуття членства в цих міжнародних союзах є не конкурентними та взаємодоповнюваними напрямками. Водночас, не слід нехтувати можливостями військово-технічного співробітництва, що відкриваються перед Україною в рамках партнерства з ЄС. Закупівля озброєнь, участь третіх країн у спільних розробках і виробництві військової техніки та продукції подвійного використання регламентується Євросоюзом, але здійснюється національними урядами за принципом «case-by-case» з дотриманням спільних правил ЄС, норм міжнародного права та національних інтересів. Надання доступу третім країнам до участі може розглядатися як новий імпульс у розширенні та поглибленні військового та військово-технічного партнерства Україна-ЄС. При цьому залишається актуальним вирішення відомих проблем координації та освоєння можливостей міжнародного військово-технічного співробітництва (в т.ч. допомоги), визначення реальних оборонних потреб з урахуванням обсягів бюджету, здатності використати імпорту озброєнь для збалансованого зміцнення спроможностей ЗСУ та розвитку оборонно-промислового потенціалу.

Мінлива безпекова ситуація та еволюція нормативно-правової бази безпекової політики ЄС і України вимагають також своєчасного коригування планів партнерства. Як українські, так і іноземні експерти приблизно однаково оцінюють характер впливу на реалізацію УА пропозицій з внесення до її змісту певних змін. Відмінності стосуються переважно згадування в УА членства України в ЄС як цілі асоціації, конкретизації заходів розділів II та III УА. Що стосується розроблення дорожньої карти реалізації УА, то іноземні експерти більш обережно ставляться до відповідальності і України, і ЄС, надаючи перевагу одноосібній відповідальності України за імплементацію такого документа [71, 44].

Слід констатувати доволі суттєві розбіжності стосовно певних безпекових інтересів і оцінок загроз між Україною та окремими країнами-

членами ЄС. Зокрема, це стосується бачення актуальності загрози з боку Росії, а також сприйняття України як контрибутора європейської безпеки. Загалом, наразі партнерство України з ЄС у безпековій сфері не є достатньо системним, сфокусоване переважно на цивільних аспектах безпеки і є доволі обмеженим у секторі оборони.

Сьогодні зміни до УА справді назріли, але переважно у сферах, які в документі розписані більш детально (фінанси, економіка, митна політика тощо) і тому вимагають уточнення певних цілей, параметрів, заходів. Своєю чергою, для розділів II та частково III УА характерним є переважно рамкове визначення зобов'язань партнерів і такий формат, у принципі, дозволяє реагувати на значний спектр змін, що відбуваються. Більш детально цілі та завдання у сфері безпеки визначаються в Порядку денному асоціації, який є практичним механізмом реалізації УА, при цьому - достатньо гнучким до коригування.

Як зазначила І.Климуш-Цинцадзе, «посилення двостороннього діалогу між Україною та Європейським Союзом сприятиме виходу України на лідерські позиції в межах Східного Партнерства, що допоможе стати флагманом з-поміж інших країн-учасниць» [76].

Європейські партнери до певного часу прагнули схвально реагувати на представлені Україною планувальні документи та результати моніторингу їх виконання. Наразі мірою переходу партнерства у практичну площину спостерігається поступова зміна тональності оціночних звітів ЄС на більш критичну [77]. Зосередженість української сторони на кількісних показниках і недостатня увага до якості виконуваних планів, програм, проєктів відповідним чином впливає на досягнення якісних показників (попри впровадження у діяльність державних органів України систем управління якістю).

Європа б'ється з наслідками після фінансової кризи, яка мало не забрала з собою її валюту. І в той момент, коли вона справедливо сподівалася одержати дивіденди від поліпшення економічного розвитку, її вразило нове

дихо - популізм. Він утвердився на Сході з урядами, для яких Євросоюз являє собою більше ринкову економіку, ніж систему цінностей, і які відмовляються відкриватися назустріч усьому, що відрізняється від них.

Популізм процвітає й на Заході. Одним із найбільш пекучих прикладів його стало голосування про «брекзит». Ті негативні зміни, що він їх несе, не зупиняють сепаратистів, які прагнуть розвалити в брутальний спосіб більш ніж шістдесятилітню політичну конструкцію. Від виборів до виборів екстремістські партії проникають у виборні органи й займають міністерства,

не викликаючи, як це було раніше, сигналів тривоги. Коли вони цього не досягають, вони паралізують інституції або змушують до створення коаліцій, щоб сформувати в такий спосіб єдину опозицію «системі» [78, 412].

Аналогічним чином це стосується й системи моніторингу імплементації Україною Угоди про асоціацію України з ЄС «Пульт Угоди».

Згідно з наведеними там даними, рівень виконання УА становить: за розділом «політичний діалог, національна безпека і оборона» - 89%, за розділом «юстиція, свобода, безпека, права людини» - 85%, що не збігається, зокрема, з наведеними тут експертними оцінками та визнається самими розробниками системи: «Наведені відсотки не повною мірою можуть

відображати оцінку практичного застосування наближеного законодавства, його якість і наслідки, різні за комплексністю та складністю завдання» [79].

Криза 2021-2022 років, яка протиставила Росію Україні та НАТО, може свідчити про те, що навіть поступові кроки до припинення військового розгортання США в Європі будуть небезпечними. Фактично, урок, який слід

винести, полягає в тому, що конфронтація мала набагато більше значення для безпеки Європи, ніж для безпеки Сполучених Штатів. Намагання президента Байдена заспокоїти східний фланг Альянсу шляхом розгортання

близько 5000 американських військових до Німеччини, Польщі та Румунії підкреслюють відсутність готовності Європи захищати себе в ситуацію, в якій вона опинилася за власним вибором і через свою прихильність до давно встановленого статус-кво, не через брак ресурсів, які можна

використовувати для самозахисту [80].

Обставини, зумовлені епідемією COVID-19, створили певні обмеження для реалізації планів імплементації УА у 2019-2021 рр. Водночас,

ця ситуація дала поштовх розвитку та активному впровадженню новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) у реалізацію заходів

(вебінарів, телеконференцій, консультацій з питань, зокрема, політичного діалогу, освітніх і наукових програм). Подальше активне використання ІКТ сприятиме підвищенню інтенсивності роботи та суттєвій економії часових і

фінансових ресурсів. Неоціненну допомогу в реформуванні сектора цивільної безпеки України надає Консультативна Місія ЄС (далі - КМЄС).

Поступове розширення діяльності Місії на регіональний рівень та на інші, крім МВС України, структури сектора цивільної безпеки (розвідувальні

органи, СБУ, прокуратура, суди, органи протидії корупції) може слугувати моделлю всеохопного та комплексного підходу до реформування

національного сектора безпеки. У цілому партнерство Україна-ЄС може бути оцінене як позитивне та корисне для обох сторін. Середні оцінки

результативності виконання Україною Угоди про асоціацію становлять: 3,5 бала - у сфері СПБО ЄС і 2,7 - у сфері цивільної безпеки (переважно через

низькі оцінки в боротьбі з корупцією та в реформуванні системи правосуддя)

Розроблення ефективної зовнішньої політики та політики безпеки потребує часу, бо вона передбачає узгоджену діяльність, можливість

спільного аналізу ситуації, постійний пошук спільних інтересів. Зазначені чинники традиційно належали до сфери національного суверенітету

набагато більше, ніж економічна діяльність. Втрати національної ідентичності та політичного впливу держави на міжнародній арені значно

болючіші, а вартість позитивних очікувань громадськості дуже висока [81].

Крім того, для третіх країн важко розрізнити чітку відмінність індивідуальної відповідальності окремих країн-членів ЄС та колективної

Союзу, їх правового статусу і повноважень у сфері зовнішньої політики та

політики безпеки.

НУБІП УКРАЇНИ

Висновки до розділу 3

Слід констатувати доволі суттєві розбіжності стосовно певних безпекових інтересів і оцінок загроз між Україною та окремими країнами-членами ЄС. Зокрема, це стосується бачення актуальності загрози з боку Росії, а також сприйняття України як контрибутора європейської безпеки.

Загалом, наразі партнерство України з ЄС у безпековій сфері не є достатньо системним, сфокусоване переважно на цивільних аспектах безпеки і доволі обмежене у секторі оборони.

Поняття «партнерство» в ЄС набагато ширшим, ніж у НАТО. У НАТО партнерами вважаються окремі групи країн та три міжнародні організації — ООН, ЄС та ОБСЄ. В ЄС також є окремі групи країн-партнерів і розгалужене партнерство з багатьма міжнародними організаціями. В ЄС є й поняття ключових партнерів, якими, наприклад, вважають ООН і НАТО — як це сформульовано в офіційних документах ЄС. Зокрема, в Аналітичній доповіді ЄК «Майбутнє європейської оборони» наголошується: «Наш Союз також забезпечує унікальну платформу для координації політики безпеки і оборони з основними партнерами, такими як Організація Північноатлантичного договору та ООН». Але, крім країн і міжнародних організацій, ЄС декларує партнерство ще й з організаціями громадянського суспільства, приватним сектором та місцевими органами влади.

Зрозуміло, що в контексті партнерства з організаціями громадянського суспільства, недержавним сектором та місцевими органами влади йдеться про інституції загалом, а не про конкретні структури. При цьому в рамках партнерства ЄС в ЄС враховують шість груп країн-партнерів. Співробітництво з партнерами ЄС, охопленими Європейською політикою сусідства (16 країн), здійснюється в рамках п'яти окремих ініціатив. Однією

з них є Східне партнерство, започатковане у 2009р. До цієї спільної ініціативи разом з керівними структурами ЄС та окремими державами-членами ЄС належать шість країн-партнерів: Азербайджан, Білорусь,

Вірменія, Грузія, Молдова та Україна. Загалом, цілями Східного партнерства визначені зміцнення й поглиблення політичних та економічних відносин між

ЄС, державами-членами ЄС та країнами-партнерами. У рамках Східного партнерства передбачене співробітництво як у багатосторонніх, так і у двосторонніх форматах, на основі відповідних двосторонніх угод. Як

демонструє історична практика, важливі зміни в політиках і форматах ЄС

зазвичай відбуваються після значних криз у регіональній безпеці. Формат

Східного партнерства був започаткований одразу після агресії Росії проти Грузії, а Угоди про асоціацію з трьома найбільш просвітоєвропейськими країнами

Східного партнерства Грузією, Молдовою та Україною підписані після початку агресії Росії проти України.

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

ВИСНОВКИ

НУБІП України

Дослідження досягнутих результатів безпекового партнерства Україна-ЄС у рамках імплементації Угоди про асоціацію, аналіз наукової літератури та нормативних документів дає змогу зробити такі висновки:

НУБІП України

1. Безпекового партнерства Україна-ЄС у рамках імплементації Угоди про асоціацію свідчить як про наявний потужний потенціал подальшого розвитку партнерства, так і про суттєві перешкоди, що стоять на заваді його повноцінній реалізації. Основні п'ять принципів, на яких будується

НУБІП України

політика протидії ЄС на російському напрямі: • повна імплементація Мінських домовленостей; • посилення відносин зі східними партнерами ЄС та іншими сусідами; • посилена стійкість ЄС; • вибіркова взаємодія з Росією з питань, що цікавлять ЄС; • міжлюдські контакти та підтримка

НУБІП України

російського громадянського суспільства. Для досягнення визначених цілей ЄС застосовує в першу чергу ряд політичних, дипломатичних, економічних, торгівельних і фінансових інструментів. Стосовно безпекових інструментів, ЄС пропонує дорадчу та матеріальну допомогу

НУБІП України

у сфері «цивільної» безпеки, охорони кордонів та правосуддя, а рішення стосовно таких інструментів військової допомоги як розміщення військ, проведення спільних військових навчань, поставки озброєнь чи обмін розвідувальною інформацією, ЄС віддає на розсуд окремих країн-членів.

НУБІП України

Водночас, один з найбільш впливових членів ЄС — Німеччина — не лише відмовляється продавати чи постачати оборонні озброєння Україні, але й традиційно виступає проти таких поставок іншими партнерами

2. Попри однаковість політичних декларацій і наявність консенсусу стосовно питань допомоги у сфері «цивільної» безпеки, ЄС бракує однаковості та консенсусу в питаннях захисту від російської агресії.

НУБІП України

Вочевидь, за таких обставин Україні не варто розраховувати на військову допомогу від ЄС як організації та від більшості держав-членів.

3. Доцільно започаткувати процес підготовки до наступного етапу, коли

потрібно буде суттєве коригування як концепції партнерства, так і деталей його імплементації. З огляду на значний і неповною мірою реалізований наявний потенціал партнерства у співробітництві України з агентствами та інституціями ЄС, важливо розширити взаємодію у наступних сферах: захист прав людини у кризових ситуаціях, розвідка, освоєння космосу, розвиток оборонної промисловості, а також спільна протидія кіберзлочинності, тероризму, сепаратизму та радикалізації громад, відмиванню брудних грошей.

4. Формами поглиблення співробітництва можуть бути: підвищення ролі аналітики в діяльності національних безпекових структур і агентств ЄС, напрацювання нових механізмів їх взаємодії, збільшення обсягів та якості обміну даними, активне запровадження ІКТ у процеси співпраці

Особливу увагу слід звернути на дотримання процедур і вимог ЄС до збереження секретності і безпеки баз даних та інформаційних мереж

5. Важливим фактором підвищення ефективності партнерства може бути активізація взаємодії з питань визначення спільних загроз. Спільні та системні підходи до цих питань сприятимуть створенню більш

досконалих методик раннього виявлення загроз, заснуванню нових і вдосконаленню наявних механізмів та інструментів протидії загрозам, кращій координації процесів їх функціонування й взаємодії

6. Українській стороні важливо фокусуватися не лише на факторі агресивної зовнішньої політики РФ, але й враховувати інші виклики та загрози, що мають відмінні ступені пріоритетності для України та ЄС, або його окремих держав-членів.

7. Для забезпечення належної ефективності координації виконання програм, планів і проектів - за умови відповідності їх зазначеним критеріям, найбільш доцільним є робочий (не представницький) орган на рівні офісу адміністрування планів, уповноважений коригувати процеси виконання та управляти виділеними фінансовими ресурсами

8. У контексті посилення практичного співробітництва з ЄС у рамках СРБО,

створення спільних з ЄС спроможностей, спрямованих на реагування на кризові ситуації, опрацьовується питання залучення можливої фінансової допомоги від Європейського фонду забезпечення миру (European Peace Facility Fund, EPF). Попередньо визначено можливі напрями залучення міжнародної технічної допомоги в рамках EPF: мовна підготовка; військова медицина; розмінування територій; бойові тактичні групи; кібербезпека; хімічний, біологічний, радіаційний, ядерний захист; участь в операціях ЄС (тактичні перевезення, інженерне забезпечення, окремі спроможності військоморських сил тощо).

9. Останні тенденції дають змогу говорити про збільшення інтересу ряду європейських країн до України. Так, за даними «Укроборонпрому» (Відповідь на запит Центру Разумкова про надання інформації), частка європейських країн у регіональній структурі експорту озброєнь і військової техніки України зростає з 3% у 2013р. до 13% у 2019р. та 16% у 2020р. У 2021р. також очікується нарощування співробітництва з країнами ЄС. За умов, якщо під час реалізації нової Стратегії вдасться позбутися або ж суттєво знизити проблеми зайвої централізації, ручного управління, бюрократизації і корупції, українська «оборонка» отримає чудовий шанс перетворитися на побудований за європейськими стандартами, привабливий для інвесторів сектор економіки, що розвивається швидкими темпами.

10. Сьогодні зміни до УА справді назріли, але переважно у сферах, які в документі розписані більш детально (фінанси, економіка, митна політика тощо) і тому вимагають уточнення певних цілей, параметрів, заходів. Своєю чергою, для розділів II та, частково, III УА характерним є переважно рамкове визначення зобов'язань партнерів і такий формат, у принципі, дозволяє реагувати на значний спектр змін, що відбуваються.

Більш детально цілі та завдання у сфері безпеки визначаються в Порядку денному асоціації, який є практичним механізмом реалізації УА, при цьому - достатньо гнучким до коригування.

11. Таким чином, Україна, насправді, суттєво проснулася в імплементації Угоди про асоціацію у сфері безпеки: як з питань СПБО ЄС, так і цивільної безпеки, особливо, на низових рівнях. Це викликає повагу європейських партнерів і їх бажання швидко співпрацювати з українськими колегами.

12. Важливим фактором підвищення ефективності партнерства може бути активізація взаємодії з питань визначення спільних загроз. Спільні та системні підходи до цих питань сприятимуть створенню більш досконалих методик раннього виявлення загроз, заснуванню нових і вдосконаленню наявних механізмів та інструментів протидії загрозам, кращій координації процесів їх функціонування й взаємодії. Українській стороні важливо фокусуватися не лише на факторі агресивної зовнішньої політики РФ, але й враховувати інші виклики та загрози, що мають відмінні ступені пріоритетності для України та ЄС, або його окремих держав-членів.

13. Отже, для підвищення результативності партнерства Україна-ЄС необхідним є забезпечення, щонайменше, наступних умов: наявність у партнерів «спільної мови» (несуперечливе розуміння цілей, проміжних і кінцевих результатів, правил та обмежень); політична воля для здійснення реформ; регламентація «малих кроків» рамками довгострокових стратегій і середньо- та короткострокових програм, здатність супроводжувати процес досягнення довгострокових стратегічних цілей невеликими, але відчутними позитивними результатами.

Аналіз досягнутих результатів безпекового партнерства Україна-ЄС у рамках імплементації Угоди про асоціацію свідчить як про наявний потужний потенціал подальшого розвитку партнерства, так і про суттєві перешкоди, що стоять на заваді його повноцінної реалізації. Визнаючи зумовлену об'єктивними обставинами потребу коригування наявних форматів безпекового партнерства (розуміючи специфіку партнерства в інших секторах), найбільш доцільним варіантом, на наш погляд, є вдосконалення Плану дій асоціації, що є більш гнучким до коригування практичним інструментом виконання УА. З метою удосконалення Порядку денного асоціації між Україною та ЄС, в ньому мають бути конкретизовані цілі співробітництва, завдання та заходи з їх досягнення, результати і терміни їх отримання, виконавці, ресурси та їх джерела.

Водночас, доцільно започаткувати процес підготовки до наступного етапу, коли потрібно буде суттєве коригування як концепції партнерства, так і деталей його імплементації. З огляду на значний і неповною мірою реалізований наявний потенціал партнерства у співробітництві України з агентствами та інституціями ЄС, важливо розширити взаємодію у наступних сферах: захист прав людини у кризових ситуаціях, розвідка, освоєння космосу, розвиток оборонної промисловості, а також спільна протидія кіберзлочинності, тероризму, сепаратизму та радикалізації громад, відмиванню брудних грошей. Формами поглиблення співробітництва можуть бути: підвищення ролі аналітики в діяльності національних безпекових структур і агентств ЄС, напрацювання нових механізмів їх взаємодії, збільшення обсягів та якості обміну даними, активне запровадження ІКТ у процеси співпраці. Особливу увагу слід звернути на дотримання процедур і вимог ЄС до збереження секретності і безпеки баз даних та інформаційних мереж. Важливим фактором підвищення ефективності партнерства може бути активізація взаємодії з питань визначення спільних загроз. Спільні та системні підходи до цих питань

сприятимуть створенню більш досконалих методик раннього виявлення загроз, заснуванню нових і вдосконаленню наявних механізмів та інструментів протидії загрозам, кращій координації процесів їх функціонування й взаємодії.

Українській стороні важливо фокусуватися не лише на факторі агресивної зовнішньої політики РФ, але й враховувати інші виклики та загрози, що мають відмінні ступені пріоритетності для України та ЄС, або його окремих держав-членів.

Для забезпечення належної ефективності координації виконання програм, планів і проєктів – за умови відповідності їх зазначеним критеріям, найбільш доцільним є робочий (не представницький) орган на рівні офісу адміністрування планів, уповноважений коригувати процеси виконання та управляти виділеними фінансовими ресурсами. Крім кроку до запровадження належного врядування (управління якістю), це надало б Україні можливостей більш ефективно працювати з партнерами на всіх рівнях: від політичного до виконавського (включно з державним і приватним секторами).

Отже, для підвищення результативності партнерства Україна-ЄС необхідним є забезпечення, щонайменше, таких умов: наявність у партнерів «спільної мови» (несуперечливе розуміння цілей, проміжних і кінцевих результатів, правил та обмежень); політична воля для здійснення реформ; регламентація «малих кроків» рамками довгострокових стратегій і середньо- та короткострокових програм; здатність супроводжувати процес досягнення довгострокових стратегічних цілей невеликими, але відсутними позитивними результатами.

НУБІП України

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

НУБІП УКРАЇНИ

1. Про національну безпеку України: закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018. № 31. ст.241 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

2. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини - безпека країни», затвердженої Указом Президента України №392 від 14 вересня 2020р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

3. Barbara Salazar Torreon, "Instances of Use of American Military Forces Abroad, 1789-2015." Washington, D.C.: Congressional Research Service, 2015 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

4. Johan Galtung, "Transarmament: From Offensive to Defensive Defense," in Journal of Peace Research (Oslo: Peace Research Institute, 2016) [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://jpr.sagepub.com/content/21/2/127.short> (дата звернення: 10.09.2022).

НУБІП УКРАЇНИ

5. Cf. Sabine Alkire, in "A Conceptual Framework for Human Security," Working Paper No. 2, Centre for Research on Inequality, Human Security and Ethnicity, CRISE, Queen Elizabeth House, Oxford University (2003), p. 33.

"State agencies by definition have a different responsibility to the citizenry

Режим доступу: <http://www3.geh.ox.ac.uk/pdf/crisewps/workingpaper2.pdf>

(дата звернення: 10.09.2022).

НУБІП УКРАЇНИ

6. Ситник Г.П. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки України: теорія і практика : автореф. дис. ... д-ра наук з держ.

упр. : 25.00.01. Київ, 2004. 40 с.

НУБІП УКРАЇНИ

7. Ліпкан В.А. Теоретичні основи та елементи національної безпеки України : монографія. Київ : Текст, 2003. 600 с.

8. Чуйко З.Д. Конституційні основи національної безпеки України : автореф. дис. ... канд.юрид. наук : 12.00.02/ Харків, 2008. 18 с.

9. Вовк О.О. Теоретико-правовий аналіз співвідношення понять державної та зовнішньої безпеки. Часопис Київського університету права. 2013. № 2. С. 43-48.

10. Настюк В.Я. Сучасні підходи до визначення сутності та поняття державної безпеки. Сучасний стан та перспективи розвитку сектору безпеки України: публічно-приватні аспекти : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 квітня 2015 р. Харків, 2015. С. 56-58.

11. Янчук А.О. Особливості вдосконалення нормативно-правового забезпечення державної безпеки України в сучасних умовах. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія «Юридична». 2016. Вип. 1. С. 342-355

12. Пилипчук В. Г. Еволюція наукових поглядів стосовно поняття «державна безпека». Стратегічна панорама. 2006. № 2. С. 17-20

13. Юридична енциклопедія: в 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: «Укр. енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 1 : А - Г. 792 с.

14. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. Ю.С. Шемшученка. Київ : Юр. думка, 2012. 1020 с.

15. Законодавче визначення державної безпеки: проблеми теорії та практики // І. Козьяков // Підприємництво, господарство і право / Теорія держави і права №9 /2019. с. 160-164

16. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєної доктрини України»: Указ Президента України від 15 червня 2004 року № 648 /2004. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

17. Про затвердження Порядку проведення оборонного огляду Міністерством оборони : постанова Кабінету Міністрів України від 31

жовтня 2018 року № 941 : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/941->

НУБІП УКРАЇНИ

18. A Strategic Compass for the EU [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

19. Проскурня О.М. Світова та конкурентна політика країн Європейського Союзу: конспект лекцій / О.М. Проскурня // Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». – Харків : НТУ «ХПІ», 2020.- 41 с.

НУБІП УКРАЇНИ

2. Р. 149-186, [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

22. «Біла книга з питань оборони Франції» - програмний документ сучасної геополітики [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

23. Deutschland in der EU // Sicherheitspolitik [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

24. The European Union's Common Foreign and Security Policy [Електронний ресурс]

НУБІП УКРАЇНИ

25. Маастрихтський договір 1992 р. // Енциклопедія сучасної України // Всесвіт і Земля [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=60173 (дата звернення:

НУБІП УКРАЇНИ

European Security and Defence Policy // Diplomatic edition / The European Security and Defence Policy, 43 р. Homepage: www.bundeswehr.de www.bmvg.de [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

НУБІП УКРАЇНИ

27. The Council of Europe's Relations with the European Union // International

е

ж

28. Creative Commons Attribution 4.0 International License [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni->

29. Заворітня Г. П. Міжнародно-політичні основи становлення і розвитку Спільної європейської безпекової та оборонної політики. Автореф. дис. ... канд. політ. наук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/inode/17565.html> (дата звернення: 10.09.2022)

30. Гребенюк М., Пошедін О. Європейський Союз: від економічної інтеграції до організації колективної оборони? / М. Гребенюк, О. Пошедін // Національна та воєнна безпека // Політичний менеджмент № 1-2, 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (дата звернення: 10.09.2022)

31. Політична влада і опозиція в Україні: порівняльний аналіз із зарубіжними країнами [Монографія] За заг. ред. Ф.М.Рудича. – К.: ІПіЕНД ім.І.Ф.Кураса НАН України. – 2016. – 488 с.

reaty Washington D.C. - 4 April 1949 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

33. Досвід Федеративної Республіки Німеччини з організації системи цивільного захисту // Руденко І.В., студ. (гр. ХІП-81мп, ХТФ КПШ ім. Ігоря Сікорського); Полукаров Ю. О. // с. 370-378.

34. Chronik des Zivil- und Bevölkerungsschutzes in der Bundesrepublik Deutschland im Überblick [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.bbk.bund.de/DE/DasBBK/Geschichte/geschichte_node.html (дата звернення: 12.09.2022)]

35. John J. Mearsheimer, The Tragedy of Great Power Politics // New York: W.W. Norton, 2001, p. 29-54

36. Barry R. Posen (2006) European Union Security and Defense Policy: Response to Unipolarity?, Security Studies, 15.2, P. 149-186, [Електронний

ресурс]. - Режим доступу: <https://doi.org/10.1080/09636410600829356>

37. Randall L. Schweller, "Unanswered Threats: A Neoclassical Realist Theory of Underbalancing," *International Security* 29, no. 2 (Fall 2004): 166 p.

39. Pape R. Soft Balancing Against the United States / R. Pape // *International Security*. 2005. № 1 (30). Summer. P. 10

40. Мандрагель В. Європейська система колективної безпеки: інституціональні проблеми // *Воєнна безпека // Політичний менеджмент*

№1, 2011. с. 133-140 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/mandragelia_evropejska.pdf (дата звернення:

wer: *The Global Response to US Primacy* / S. Walt. – New York.: Norton,

43. Nowak A. (Ed.) *Civilian Crisis Management: the European Way* / A. Nowak. – Paris: EU-ISS, 2006. Chaillot Paper. №90. P. 16

44. Sbragia A. The United States and the European Union: Comparing Two „Sui Generis” Systems / In A. Menon and M. Schain (eds.) *Comparative Federalism:*

45. Офіційний сайт НАТО [Електронний ресурс]. - Режим доступу на 20.09.22 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

46. Баррі Р. Позен, «Європа може захистити себе», *Визивання* том 62 № 6 (грудень 2020): 7-34; [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

47. Щодо ВВП Росії відносно ВВП Німеччини та Франції разом, див. «ВВП, ПКС (поточний міжнародний долар)» Світовий банк, 2020, [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

48. Джон Грейді, «Президент Франції Макрон закликає до європейської «стратегічної автономії», USNI News, 8 лютого 2021 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://news-usni.org/2021/02/08/french->

49. John Mearshelmer, "Why the Ukraine Crisis is the West's Fault: The Liberal Delusions That Provoked Putin," Foreign Affairs (September/October 2014)

50. Роберт Райт, «Як когнітивна емпатія могла запобігти українській кризі»,

51. «Зауваження Джеймса на форумі Seeds of Peace з конфліктів і дипломатії, Нью-Йорк, Нью-Йорк, 20 вересня 2004 р. [Електронний ресурс]. - Режим

52. Сімон Т. Веземан «Військові витрати Росії: запитання, що часто задаються» / Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.sipri.org/commentary/topical->

53. Eugene Gholz and Harvey Sapolsky, "The Defense Innovation Machine: Why the U.S. Will Remain on the Cutting Edge," Journal of Strategic Studies, vol.

54. Каліб Сільвер, «25 найкращих економік світу», Investopedia, 22 грудня 2021 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.investopedia.com/insights/worlds-top-economies>

55. Крістофер А. Томас і Ксандер Ву, «Як керівники світових технологій дивляться на конкуренцію між США та Китаєм», Brookings Institution, 25 лютого 2021 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

56. Фрем Еллісон та Ерік Шмідт, «Чи перемагає Китай США в перевазі ШІ?»

Центр науки та міжнародних відносин Белфера, Гарвардська школа
Кеннеді, серпень 2020 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

osen, "A New Transatlantic Division of Labor Could Save Billions Every Year,"

58. Торгівля товарами всередині ЄС - основні характеристики // Євростат,
квітень 2021 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

59. Witney N. Re-energising Europe's Security and Defence Policy / N. Witney.

60. Ральф Клем і Рей Фінч, «Переповнене небо та бурхливе море: оцінка
повного масштабу військових інцидентів НАТО та Росії», Війна на

61. Кіз Слай, «Європа розділена у протистоянні Росії через Україну»,

62. Симеон Джанков та ін., «Сполучені Штати відходять від глобальної
економіки», Інститут міжнародної економіки Петерсена, 19 квітня 2021

63. «Опитування: 79 мільйонів американців мають проблеми з медичними
рахунками або боргами», Фонд Співдружності, 9 лютого 2022 р.

64. «Відносини між ЄС та Росією: факти та цифри» Рада Європейського

65. Юсіа Реттер, Стефані Пезард, Стівен Фланган, Джин Германович, Сара
Бранд Клемент і Полін Пейл, «Див. Європейську стратегічну автономію

в обороні», Rand Corporation, листопад 2021 р. [Електронний ресурс]. -
Режим доступу: https://www.rand.org/pubs/research_reports/RRA1319

66. Джонатан Мастерс і Вільям Мерроу, «Як армія США розгортається в Європі?» Рада з міжнародних відносин, 23 вересня 2020 р. [Електронний ресурс]

67. Максименко І. Український чинник зовнішньої політики європейського Союзу відносно держав Східного партнерства: виклики 2014 року. Вісник ОНУ ім. І. І. Мечникова. Соціологія і політичні науки. 2014. Т. 19. Вип. 2 (21). С. 80.

68. Сидорук Т.В. Десять років східному партнерству: час для перегляду. Політичне життя. 2018. No 1. - С. 138. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://jpl.donnu.edu.ua/article/view/5937> (дата звернення

69. Файдай Д. Яке майбутнє у Східного партнерства?. Institute of World Policy [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://iwp.org.ua/publication/yake-majbutnye-u-shidnogo-partnerstva> (дата звернення 22.09.2022).

ad Insight. special edition 1 (16). 2020. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://visegradinsight.eu/eap2030/eastern-europe-four-scenarios/> (дата звернення 22.09.2022).

70. Партнерство Україна - ЄС у безпековій сфері: стан і перспективи» // Центр РАЗУМКОВА // Проект здійснено за сприяння Представництва Фонду Ганнеа Зайделя в Україні. Київ-2021. 71 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://razumkov.org.ua/uploads/other/%A1.pdf>

72. У Європарламенті запропонували створити для України «план дій» щодо членства в ЄС. - Укрінформ, 20 квітня 2021р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3231403-у->

relations, 24 June 2021 [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

74. Шейко Ю. Саміту ЄС-РФ не буде: як у Брюсселі обговорювали ідею зустрічі з Путіним. - DW, 25 червня 2021р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.dw.com/uk/samitu-yes-rf-ne-bude-yak-u-briusseli-

75. Зброю Україні може надати на НАТО, а союзники - Генсек. / Українські національні новини // 5 лютого 2015р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.unn.com.ua/uk/news/1434451-zbroyu-ukrayini-mozhe

76. Іванна Климпуш-Цинцадзе: Україна прагне поглибити інтеграцію з ЄС у форматі Східне Партнерство Плюс. Урядовий портал. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ivanna->

77. Хилько М. Виконання Україною порядку денного реформ, передбаченого Угодою про асоціацію із Європейським Союзом. - Громадська думка про правотворення, №1 (206), 2021р., с.26-30 [Електронний ресурс]. - Режим

д

78. Уроки влади: мемуари / Франсуа Олланд; пер. з франц. Є. Марічева; примітки Я. Ковалюк; художник-оформлювач О. Гугалова-Мешкова. Харків «Фоліо», 2019. - 444 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

п

79. Система моніторингу виконання Угоди про асоціацію між Україною та

є

80. Байден наказує розгорнути ще 3000 військових у Польщі, союзниця НАТО, Радіо Вільна Європа/Радіо Свобода, 11 лютого 2022 р.

[

81. Глобальна та національна безпека: підручник / авт. Кол.: В.І. Абрамов, П.П. Ситник, В.Ф. Смолянюк та ін. / за заг. ред. П.П.Ситника. - Київ: НАДУ, 2016. - 1437с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

к

т

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України

НУБІП України